

Αυξανόμενο κόστος διαβίωσης

Εξελίξεις τιμών καταναλωτή
στην Ελλάδα
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Ο Μιχάλης Μητσόπουλος είναι οικονομολόγος. Έχει διδάξει στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Πανεπιστήμιο Πειραιά, έχει συγγράψει βιβλία και δημοσιεύσει επιστημονικά άρθρα σε διεθνή περιοδικά, μεταξύ άλλων, για θέματα της ελληνικής οικονομίας, θέματα ανάπτυξης, οικονομικών και δικαίου, ευρωπαϊκής ενοποίησης, διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και φορολογικής πολιτικής.

Αυξανόμενο κόστος διαβίωσης: Εξελίξεις τιμών καταναλωτή στην Ελλάδα – αξιολόγηση και προοπτικές.

Μιχάλης Μητσόπουλος, οικονομολόγος

Πρώτη Ελληνική Έκδοση

Αθήνα, Μάιος 2022

Σελιδοποίηση και σχεδιασμός: DPS Design

Το κεφάλαιο *Αυξανόμενο κόστος διαβίωσης: Εξελίξεις τιμών καταναλωτή στην Ελλάδα – αξιολόγηση και προοπτικές* είναι μέρος της Πανευρωπαϊκής έρευνας του δικτύου EPICENTER για τον αντίκτυπο του αυξανόμενου κόστους διαβίωσης. Η μελέτη επιχειρεί να απαντήσει ποιες κυβερνητικές πολιτικές (φορολογικές & ρυθμιστικές) συμβάλλουν στο αυξημένο κόστος διαβίωσης στις ευρωπαϊκές χώρες. Οι χώρες που συμμετέχουν επιπλέον της Ελλάδος στη μελέτη είναι η Γερμανία, η Πολωνία, η Ιταλία και η Ρουμανία. Η αγγλική έκδοση της μελέτης θα δημοσιευτεί τον Ιούνιο του 2022.

Το Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών – Μάρκος Δραγούμης (ΚΕΦίΜ) είναι η κύρια ανεξάρτητη, μη κρατική, μη κομματική φιλελεύθερη δεξαμενή σκέψης στην Ελλάδα. Το έργο του ΚΕΦίΜ περιλαμβάνει ερευνητικά προγράμματα, εκδόσεις και εκδηλώσεις που έχουν ως επίκεντρο την αύξηση της ατομικής ελευθερίας για κάθε πολίτη. Όραμά μας είναι μια Ελλάδα πρότυπο οικονομικής και κοινωνικής ελευθερίας που παρέχει στους πολίτες της τη δυνατότητα να δημιουργήσουν και να επιδιώξουν τα όνειρα και τις φιλοδοξίες τους. Μάθετε περισσότερα στο www.kefim.org.

Το European Policy Information Center (EPICENTER) είναι ένα ανεξάρτητο δίκτυο εννέα δεξαμενών σκέψης από όλη την Ευρώπη, με έδρα τις Βρυξέλλες. Σκοπός του είναι να ενημερώσει τη συζήτηση για τις πολιτικές της ΕΕ και να προωθήσει τις αρχές μιας ελεύθερης κοινωνίας, συγκentrώνοντας την οικονομική εμπειρία των μελών του.

Μάθετε περισσότερα στο www.epicenternetwork.eu

Περιεχόμενα

Κύρια Ευρήματα	5
Περίληψη των κυριότερων σημείων	6
1. Εισαγωγή	8
2. Εξέλιξη επιπέδου τιμών και φόροι κατανάλωσης	13
3. Ρυθμιστικό πλαίσιο και διαμόρφωση τιμών καταναλωτή.....	25
4. Κοινωνικές επιπτώσεις	31
5. Μακροπρόθεσμες προοπτικές πληθωρισμού, προτάσεις πολιτικής και συμπεράσματα.....	35

Κύρια ευρήματα

Τα διαθέσιμα στοιχεία για την Ελλάδα καταδεικνύουν ότι :

- **Στη χώρα μας**, όπως τυπικά συμβαίνει στις χώρες με συγκριτικά χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, **τα αγαθά είναι ακριβότερα από τις υπηρεσίες σε σχέση με το μέσο εισόδημα των καταναλωτών**. Αντιθέτως, στις χώρες με υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ αναλογικά ακριβότερες είναι οι υπηρεσίες και αναλογικά φθηνότερα τα αγαθά.
- **Στα χρόνια της δημοσιονομικής κρίσης**, η υψηλή φορολογία που επιβλήθηκε ενίσχυσε το φαινόμενο της ακρίβειας, καθώς ενώ οι μισθοί έπεφταν, **οι φόροι κράτησαν σε υψηλά επίπεδα τις τιμές των προϊόντων**.
- Το θεσμικό περιβάλλον της εκάστοτε χώρας επηρεάζει καθοριστικά την ακρίβεια στα καταναλωτικά προϊόντα. Παρά την πρόοδο που έχει πραγματοποιηθεί, το θεσμικό περιβάλλον συνεχίζει να έχει στη χώρα μας σημαντικές επιπτώσεις στο κόστος διαβίωσης.
- **Οι μειώσεις των φόρων που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της πανδημίας είχαν θετικό και ορατό αντίκτυπο στο καλάθι του νοικοκυριού**. Ωστόσο, **η αποτελεσματική μακροπρόθεσμη αντιμετώπιση της ακρίβειας απαιτεί την ολοκλήρωση της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας που έχει ξεκινήσει η χώρα**.

Όπως επιβεβαιώνουν τα πορίσματα της μελέτης, το θεσμικό περιβάλλον της εκάστοτε χώρας επηρεάζει καθοριστικά την ακρίβεια στα καταναλωτικά προϊόντα. Διαχρονικά, η πολιτική που εξασφαλίζει την αποτελεσματικότερη ενίσχυση των συνθηκών διαβίωσης και τη μείωση της ακρίβειας είναι η εφαρμογή φιλικών προς την αγορά μεταρρυθμίσεων και η διαρκής βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Περίληψη των κυριότερων σημείων

Το κεφάλαιο Αυξανόμενο κόστος διαβίωσης: Εξελίξεις τιμών καταναλωτή στην Ελλάδα – αξιολόγηση και προοπτικές είναι μέρος της Πανευρωπαϊκής έρευνας του δικτύου EPICENTER για τον αντίκτυπο του αυξανόμενου κόστους διαβίωσης. Η μελέτη επιχειρεί να απαντήσει ποιες κυβερνητικές πολιτικές (φορολογικές & ρυθμιστικές) συμβάλλουν στο αυξημένο κόστος διαβίωσης στις ευρωπαϊκές χώρες. Οι χώρες που συμμετέχουν επιπλέον της Ελλάδος στη μελέτη είναι η Γερμανία, η Πολωνία, η Ιταλία και η Ρουμανία. Η αγγλική έκδοση της μελέτης θα δημοσιευτεί τον Ιούνιο του 2022.

Η εξέταση των παραγόντων που συμβάλλουν στην «ακρίβεια» έχουν ιδιαίτερη σημασία και για την Ελλάδα η οποία στην παρούσα συγκυρία αντιμετωπίζει, όπως και άλλες χώρες, τις έκτακτες επιπτώσεις του τραγικού πολέμου στην Ουκρανία, την ώρα, όμως, που εισοδήματα, απασχόληση και επενδύσεις ακόμα διατηρούν την κληρονομιά της κρίσης της προηγούμενης δεκαετίας.

Σχετικά, η αποτύπωση διαθέσιμων στοιχείων για την Ελλάδα δείχνει ότι:

- Η Ελλάδα παρέμεινε έως το 2020, περίοδο για την οποία υπάρχουν διαθέσιμα τα στοιχεία που εξετάζονται, σε πολλές διαστάσεις θεσμικών, κοινωνικών και οικονομικών επιδόσεων ουραγός στην Ε.Ε.. Μια τέτοια θέση, όπως δείχνουν σχετικές έρευνες και στοιχεία, είναι συμβατή με χαμηλότερο, σε σχέση με τον μέσο όρο της Ε.Ε., κατά κεφαλή ΑΕΠ.
- Με τη σειρά του, αυτό το χαμηλότερο κατά κεφαλή ΑΕΠ αποτελεί καθοριστικό παράγοντα προσδιορισμού των τιμών τόσο αγαθών όσο και υπηρεσιών. Ενώ για τις χώρες με χαμηλό ΑΕΠ κατά κεφαλή, οι τιμές υπηρεσιών παραμένουν, αναλογικά, κάτω του μέσου όρου, δε συμβαίνει το ίδιο για τα αγαθά. Η «αίσθηση ακρίβειας», δηλαδή η απόσταση εισοδημάτων και τιμών, είναι μεγαλύτερη στα αγαθά παρά τις υπηρεσίες στις χώρες με συγκριτικά χαμηλότερο κατά κεφαλή ΑΕΠ.
- Συνεπώς, αναδεικνύεται ως βασικός τρόπος μείωσης της «ακρίβειας» ειδικά στα αγαθά η ενίσχυση του κατά κεφαλή ΑΕΠ, που με τη σειρά του ενισχύεται με τη θεσμική ωριμότητα και αναβάθμιση της ποιότητας του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, από τις ρυθμίσεις έως τις υποδομές. Έτσι, προκύπτει ότι οι παράγοντες που ενισχύουν τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι οι ίδιοι με αυτούς που συγκρατούν «την ακρίβεια».
- Η χαμηλή συγκριτική κατάσταση της Ελλάδας σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία που φτάνουν έως το 2020 είναι αποτέλεσμα, αφενός,

της σημαντικής μεταρρυθμιστικής προσπάθειας που έκανε η Ελλάδα ως τότε και, αφετέρου, του ιδιαίτερα δυσμενούς σημείου εκκίνησης, ενώ και τα άλλα κράτη – μέλη της Ε.Ε. στο διάστημα αυτό υλοποίησαν σημαντικές μεταρρυθμίσεις. Έτσι, μπορεί ταυτόχρονα να ισχύει ότι «η Ελλάδα έκανε πολλά», αλλά και ότι η «συγκριτική της κατάταξη παραμένει δυσμενής», γεγονός που συνεπάγεται την απουσία προϋποθέσεων βιώσιμης ισχυρής ανάπτυξης με ευρύ θετικό αποτύπωμα στην αγορά εργασίας. Η εντατικοποίηση της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας, πλέον όχι ως μνημονιακή υποχρέωση αλλά ως εθνική επιλογή, από το 2020 δεν έχει αποτυπωθεί ακόμα στα διαθέσιμα στοιχεία διεθνών ερευνών και μελετών. Η αποτύπωση αυτής της προσπάθειας αποτελεί συνεπώς κρίσιμο βήμα στην προσπάθεια να κερδηθεί το μεγάλο στοίχημα της ανάπτυξης αλλά και αυτή της αντιμετώπισης της «ακρίβειας».

- Σημαντική συνεισφορά στην εξέλιξη των τιμών στην Ελλάδα είχαν τα προηγούμενα χρόνια και οι φόροι. Συγκεκριμένα, στα χρόνια της «εσωτερικής υποτίμησης» των εισοδημάτων, η υποχώρηση των τιμών χωρίς φόρους δε μεταφράστηκε σε μείωση τιμών για τον καταναλωτή, τόσο για είδη που επιβαρύνονται με ειδικούς φόρους κατανάλωσης όσο και για όσα είδη απλά επιβαρύνονται με ΦΠΑ, λόγω των πολλών και μεγάλων αυξήσεων σε αυτούς τους φόρους. Αυτές, με εξαίρεση ορισμένες, κατά περίπτωση σημαντικές, προσωρινές μειώσεις λόγω της πανδημίας και πολέμου στην Ουκρανία παραμένουν.
- Από τα παραπάνω προκύπτει, ως βασικό συμπέρασμα, ότι η θεσμική πρόοδος, που περιλαμβάνει ένα λογικό και ανταποδοτικό φορολογικό σύστημα, συμβαδίζει με ενίσχυση της απασχόλησης και εισοδημάτων, με τρόπο που οδηγεί στη μείωση του αριθμού των νοικοκυριών που έχουν αναλογικά χαμηλό εισόδημα και άρα είναι ευάλωτα σε έκτακτες αυξήσεις τιμών των ειδών και υπηρεσιών που καταναλώνουν.
- Όμως, σε περιόδους με έκτακτα γεγονότα που ενισχύουν απότομα τις τιμές τα αδύναμα νοικοκυριά αντιμετωπίζουν κυρίως δυο προκλήσεις. Πρώτον, τη μειωμένη ικανότητα υποκατάστασης του «καλαθιού» τους με άλλα είδη και υπηρεσίες που πλήττονται λιγότερο από αυξήσεις τιμών και δεύτερον από το γεγονός ότι συνήθως έχουν μόνο μια πηγή εισοδήματος, που όταν μειώνεται επηρεάζει αυτούσια το σύνολο των εισοδημάτων του νοικοκυριού. Έτσι είναι δύσκολο να μετριάσουν τις αυξήσεις τιμών σε βασικά είδη ενώ και τα εισοδήματά τους ενδέχεται να έχουν μεγάλες μειώσεις. Για τους λόγους αυτούς πολιτικές ενίσχυσης, εν είδη «κοινωνικού δικτύου ασφαλείας», ενδείκνυνται, ειδικά όταν είναι αποτελεσματικά σχεδιασμένες.

Αυξανόμενο κόστος διαβίωσης Εξελίξεις τιμών καταναλωτή στην Ελλάδα – αξιολόγηση και προοπτικές.

1. Εισαγωγή.

Το ζήτημα της «ακρίβειας» αφορά στην ικανότητα του πληθυσμού μιας χώρας να αποκτήσει με τα εισοδήματά της αγαθά και υπηρεσίες που είναι ευρέως διαθέσιμα σε άλλες χώρες αναφοράς την ίδια περίοδο. Επομένως, επηρεάζεται από το διαθέσιμο εισόδημα, όσο και τις τιμές στις οποίες διατίθενται αυτές οι υπηρεσίες και τα αγαθά στην εκάστοτε χώρα που εξετάζουμε. Φυσικά, το διαθέσιμο εισόδημα είναι απόρροια της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας και άρα της ικανότητας αυτής μέσω της παραγωγής και παροχής υπηρεσιών να δημιουργεί θέσεις εργασίας με αμοιβές που μπορούν να καλύψουν το κόστος αυτών των αγαθών και υπηρεσιών.

Τα ζητήματα αυτά είχαν λάβει συχνά δημοσιότητα στα χρόνια από την ένταξη στη ζώνη του ευρώ και μέχρι πριν το 2009, όταν στο πλαίσιο της πορείας προς την «ελληνική κρίση» αναδεικνυόταν σταθερά το θέμα της «ακρίβειας», λόγω της σύνδεσης με την απώλεια ανταγωνιστικότητας και τις επιπτώσεις στην κοινωνία του σταθερά υψηλότερου, σε σχέση με το μέσο όρο της ζώνης του ευρώ, πληθωρισμού¹. Στη συνέχεια, παραβλέφθηκαν σε μεγάλο βαθμό κατά τα χρόνια της κρίσης, για να ξαναέρθουν στο προσκήνιο με την επαναφορά της «ακρίβειας» στο προσκήνιο λόγω των πρόσφατων κρίσεων, της πανδημίας και του πολέμου στην Ουκρανία καθώς και των σχετικών επιπτώσεων που έχουν στις τιμές. Μάλιστα, οι επιπτώσεις αυτές αναδεικνύονται σε μια περίοδο κατά την οποία τα εισοδήματα παραμένουν μειωμένα στην Ελλάδα, μετά την «εσωτερική υποτίμηση» των προγραμμάτων προσαρμογής, τόσο μεμονωμένα όσο και συγκριτικά με την υπόλοιπη ζώνη του ευρώ, στην οποία κατά τα έτη της «ελληνικής κρίσης» υπήρξε σταθερά, ανάπτυξη και ενίσχυση των εισοδημάτων κατά το διάστημα αυτό.

Η εκ νέου ανάγνωση των στοιχείων αυτών για την Ελλάδα αποτελεί συνεπώς μια απα-

¹ Ενδεικτικά, IMF (2008), Greece: 2007 Article IV Consultation—Staff Report; Staff Supplement; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Greece, IMF Country Report No. 08/148, IMF, Malliaropoulos, D., (2010), How much did competitiveness of the Greek economy decline since EMU entry? In: Economy and Markets, Eurobank Research, July, Αναστασάτος, Τ., (2008), Η Επιδείνωση του Ελληνικού Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών: Αίτια, Επιπτώσεις και Σενάρια Προσαρμογής, Οικονομία & Αγορές, Eurobank Research, Τόμος III, Τεύχος 6, Ιούνιος.

ραϊτήτητα άσκηση, καθώς αφενός γίνεται προσπάθεια αξιολόγησης των επιπτώσεων του τελευταίου «κύματος ακρίβειας» και αφετέρου αναζητούνται αποτελεσματικοί τρόποι μείωσης των επιπτώσεων που έχει αυτό, ειδικά στα οικονομικά πιο αδύναμα νοικοκυριά. Η αξιολόγηση της πορείας προς την κρίση, οι εξελίξεις κατά τη διάρκεια αυτής και οι έκτακτες συνθήκες του σήμερα, σωρευτικά αποτελούν εφιαλτήριο για την αναζήτηση πιθανών λύσεων σε μια σύνθετη και δύσκολη κατάσταση.

Στα χρόνια μετά την ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ και πριν την ελληνική κρίση που επίσημα ξεκίνησε το 2009, οι επίμονες διαφορές πληθωρισμού μεταξύ των κρατών μελών ήταν ήδη σημείο προβληματισμού για τη νομισματική ένωση, με τις ερμηνείες να εστιάζονται τόσο σε ευμενή όσο και δυσμενή σενάρια.

Τα ευμενή σενάρια αφορούσαν συνήθως τη σύγκλιση, που υποστηριζόταν ενεργά από τον προϋπολογισμό αρχικά της Κοινότητας και στη συνέχεια Ένωσης και με τη δαπάνη μεγάλων ποσών για την ενίσχυση υποδομών και εισοδημάτων στις χώρες να στηρίζουν τη σύγκλιση εισοδημάτων κυρίως στα φτωχότερα κράτη μέλη την περίοδο αυτή.

Σύμφωνα με τα δυσμενή σενάρια², οι διαφορές στα επίπεδα πληθωρισμού αντανάκλουσαν με τη σειρά τους διαφορές σε διαρθρωτικό επίπεδο, πάντα σε ένα περιβάλλον με δεδομένη νομισματική, συναλλαγματική και, θεωρητικά μέσω των μηχανισμών περιορισμού υπερβολικού δημοσιονομικού ελλείμματος, δημοσιονομική πολιτική όπως προβλέπει ο σχεδιασμός της νομισματικής ένωσης. Στα πλαίσια της ελεύθερης μετακίνησης κεφαλαίων καταγράφανε την απόκλιση της ζώνης του ευρώ από μια «optimum currency area» - δηλαδή τη μη βέλτιστη νομισματική περιοχή που αντανάκλουσε τη μη ολοκλήρωση της ένωσης. Η ανάλυση αυτή, εντός της ένωσης, σημειώνεται ότι είναι συμβατή με την αρθρογραφία της εποχής που σε ένα περιβάλλον σταθεροποίησης των πολιτικών κεντρικών τραπεζών και παγκοσμιοποίησης αναδεικνυε τη σημασία των ανταγωνιστικών αγορών και των ρυθμίσεων που τις στηρίζουν στην υποχώρηση του πληθωρισμού³.

Ειδικά για την Ελλάδα καταγράφεται τόσο η εμφάνιση ενός φαινομένου quasi-Balassa-Samuelson⁴, με την ενίσχυση των «πληθωριστικών» εισοδημάτων να μην προέρχεται τόσο από εξαγωγές του τομέα εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, αλλά σε μεγάλο βαθμό από εισροές ευρωπαϊκών επιδοτήσεων και δανειακών κεφαλαίων προς τον δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό τομέα.

Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, η εισροή αυτών των εισοδημάτων συνυπάρχει με τις διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας που ενισχύουν αφενός το μη μισθολογικό κόστος

² Buseti, Fabio and Forni, Lorenzo and Harvey, Andrew and Venditti, Fabrizio, (2006) Inflation Convergence and Divergence within the European Monetary Union (January). ECB Working Paper No. 574.

³ Olivier Blanchard and Francesco Giavazzi (2003) Macroeconomic Effects of Regulation and Deregulation in Goods and Labor Markets The Quarterly Journal of Economics Vol. 118, No. 3 (Aug., 2003), pp. 879-907: Oxford University Press, Kenneth Rogoff (2003), Globalization and Global Disinflation Paper prepared for the Federal Reserve Bank of Kansas City conference on "Monetary Policy and Uncertainty: Adapting to a Changing Economy" Jackson Hole, WY, August 29.

⁴ Mitsopoulos, Michael and Pelagidis, Theodore (2003). Understanding the Crisis in Greece. McMillan Palgrave.

και αφετέρου το μισθολογικό κόστος πέρα από την αύξηση της ανταγωνιστικότητας.

Έτσι, οδηγούν σε μια επίμονη διαφορά πληθωρισμού με την υπόλοιπη περιοχή του ενιαίου νομίσματος που επηρεάζει δυσμενώς την ανταγωνιστικότητα της χώρας σε σχέση με άλλα κράτη μέλη της ευρω-ζώνης, στρέφοντας παράλληλα τους πόρους μακριά από την ανταγωνιστική παραγωγική βάση⁵. Μάλιστα, εκτιμήσεις προ της κρίσης υπολογίζουν μια ανάγκη «είτε βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας κατά 25% είτε αντίστοιχης προς τα κάτω προσαρμογής των εισοδημάτων της χώρας».⁶

Ερευνητές καταγράφουν, τη σχετική για την Ελλάδα, σχέση του πληθωρισμού με θεσμικές και μη μεταβλητές. Καταγράφεται τόσο η σημασία θεσμών αγοράς εργασίας⁷ (αν και ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδας το Καθαρό Λειτουργικό Πλεόνασμα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο μετά προσεκτικές επιφυλάξεις και προσαρμογές⁸), το επίπεδο του κατά κεφαλή ΑΕΠ και δείκτες μέτρησης της ποιότητας ρυθμίσεων αγορών προϊόντων⁹, καθώς και φορολογίας¹⁰ (που μπορεί να παρακολουθηθεί με δείκτες που περιλαμβάνουν όλους τους φόρους ή που προσφέρουν τη δυνατότητα διατήρησης της ανάλυσης τιμών με σταθερούς φόρους).

Οι ερευνητές του ΔΝΤ επίσης καταγράφουν ότι ενώ στην κρίση που επακολούθησε οι διαφορές πληθωρισμού υποχώρησαν, στην Ελλάδα μετά φόρων η διαφορά παρέμεινε σταθερά θετική και μόνο προ φόρων εμφανίστηκε μια υποχώρηση, που πάντως δεν ήταν αρκετή να εξαλείψει τη διαφορά που είχε σωρευτεί, κάτι που θα παρατηρήσουμε

⁵ Μαλλιαρόπουλος, Δ., (2011), Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ. Σε Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, Γκ. Χαρδούβελης και Χ. Γκόρτσος (επιμελητές). Ελληνική Ένωση Τραπεζών

⁶ Anastasatos, Tasos., (2008), The Deterioration of the Greek Current Account Balance: Causes, Implications and Adjustment Scenarios. *Economy and Markets* III(6), Division of Economic Research and Forecasts, EFG Eurobank.

⁷ e.g. Jaumotte Florence and Hanan Morsy (2012). Determinants of Inflation in the Euro Area: The Role of Labor and Product Market Institutions. WP/12/37, IMF.

⁸ Στο σημείο αυτό πρέπει να σχολιαστεί ότι αυτό συχνά και εσφαλμένα ταυτίζεται με τα «επιχειρηματικά κέρδη», καθώς περιλαμβάνει τόσο τα σημαντικά στην Ελλάδα έσοδα από αυτοαπασχόληση όσο και τις αποσβέσεις κεφαλαίου (Mai Chi Dao, Mitali Das, Zsoka Koczan, Weicheng Lian (2017), Why Is Labor Receiving a Smaller Share of Global Income? Theory and Empirical Evidence, WP/17/169, IMF). Συνεπώς η παρατήρηση του εν λόγω κειμένου εργασίας ότι στην Ελλάδα οι αυξήσεις του μοναδιαίου κόστους εργασίας είχαν σημαντική συμβολή όσο και του «net operating surplus» λόγω του μεγαλύτερου μεριδίου του στο ΑΕΠ, αντανάκλα ακριβώς την ενσωμάτωση του μεγάλου μεριδίου του εισοδήματος αυτοαπασχόλησης στην περίπτωση της Ελλάδας, που υποκαθιστά σε μεγάλο βαθμό τη μισθωτή εργασία του ιδιωτικού τομέα λόγω της παραδοσιακά στη χώρα υψηλής ρύθμισης και επιβάρυνσης αυτής με φόρους και εισφορές (Mitsopoulos, Michael (2017) Overtaxation of Private Sector Salaried Employment as a Key Impediment to the Recovery of Greece in Thomakos, Dimitrios and Konstantinos Nikolopoulos (eds) *Taxation in Crisis: Tax Policy and the Quest for Economic Growth* (Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions)) και, κατά προέκταση, τη δυσανάλογη εξάρτηση της οικονομίας από κεφάλαιο, η οποία μάλιστα συμπιέζει τα οριακά περιθώρια απόδοσης οδηγώντας τελικά σε χαμηλή κερδοφορία (Pelagidis and Mitsopoulos (2021), *ibid*).

⁹ e.g. Andersson, Malin and Masuch, Klaus and Schiffbauer, Marc, Determinants of Inflation and Price Level Differentials Across the Euro Area Countries (December 30, 2009). ECB Working Paper No. 1129.

¹⁰ "New statistical series measuring the impact of indirect taxes on HICP inflation", Monthly Bulletin, ECB, Frankfurt am Main, November 2009.

και στη συνέχεια στο **Γράφημα 5**. Η εν λόγω έρευνα, συνεπώς, καταγράφει τη διαφορά του πληθωρισμού με και χωρίς σταθερούς φόρους, αξιοποιώντας τα διαθέσιμα στοιχεία καλύτερα από άλλες έρευνες ενώ καταγράφει επίσης λόγους που οδηγούν σε μια αδυναμία απορρόφησης εξωγενών παραγόντων που αυξάνουν τις τιμές, με αποτέλεσμα την παραπέρα τροφοδότηση της θετικής αυτής (αλλά με αρνητικές φυσικά στην πράξη επιπτώσεις) διαφοράς. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στα σχήματα οργάνωσης αγοράς της εργασίας που οδηγούν σε ένταση και επιμονή του πληθωρισμού, ενισχύοντας διαφορές με το μέσο όρο της ζώνης του ευρώ και μειώνοντας την ικανότητα απορρόφησης των επιπτώσεων πληθωριστικών επεισοδίων.

Η επιμελής ανάλυση άλλης ομάδας ερευνητών της ΕΚΤ¹¹ επίσης αξίζει ιδιαίτερη μνεία, καθώς εντοπίζει και ορισμένα στοιχεία που θα αναδειχθούν και στη συνέχεια και για το λόγο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι προκύπτουν και από μια οικονομετρική ανάλυση. Έτσι, καταγράφουν με σαφήνεια ότι η ενίσχυση του ΑΕΠ οδηγεί τόσο σε αύξηση τιμών (βλέπε παραπομπές στην ενότητα 3 για ρυθμίσεις, όπου αυτό το εύρημα εξειδικεύεται παραπέρα και σε τιμές υπηρεσιών και αγαθών), εξέλιξη μάλλον λογική καθώς η αύξηση της ευημερίας οδηγεί σε ενίσχυση της ζήτησης ειδικά με κατάλληλες συνθήκες ελαστικότητας ζήτησης και όταν δεν είναι εύκαιρη η προσαρμογή των στοιχείων για ποιότητα, όσο και στο γεγονός ότι διαρθρωτικές αδυναμίες στις αγορές προϊόντων και μια αυξημένη ενεργειακή εξάρτηση οδηγούν σε επίμονη θετική διαφορά πληθωρισμού.

Ενόψει των παραπάνω, η διερεύνηση ειδικά των επιπτώσεων ρυθμίσεων αγορών καθώς και φόρων κατανάλωσης στην Ελλάδα αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, τόσο για την ανάλυση διαφοράς πληθωρισμού με την υπόλοιπη νομισματική ένωση όσο και για την επιμονή πληθωριστικών επεισοδίων, και θα αποτελέσουν το αντικείμενο των δυο επόμενων ενότητων του παρόντος κειμένου.

Αυτά έχουν σημασία, ειδικά στο βαθμό που ο συνδυασμός υψηλού βάρους διοικητικών ρυθμίσεων, έντονης κρατικής ρυθμιστικής παρεμβατικότητας στις αγορές και ειδικά τις αγορές δικτύων που στην πράξη περιορίζανε τον ανταγωνισμό, κεντροποίησης του μηχανισμού διαμόρφωσης μισθολογικών αυξήσεων χωρίς σύνδεση αυτών με τις εξελίξεις στην παραγωγικότητα και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του φορολογικού και ασφαλιστικού συστήματος που αποθαρρύνανε την καλοπληρωμένη μισθωτή εργασία στον ιδιωτικό τομέα είχαν άμεση συνεισφορά στη διαμόρφωση των «τριπλών ελλειμμάτων» ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών, κρατικού προϋπολογισμού και μισθολογικής ανταγωνιστικότητας¹² (**Γράφημα 1**) που οδήγησαν στην εκκόλαψη και εμφάνιση της «ελληνικής κρίσης».

¹¹ Andersson Malin, Klaus Masuch and Marc Schiffbauer (2009), *ibid* και βιβλιογραφία που αναφέρει το άρθρο.

¹² Μπιστόπουλος Μιχάλης (2019), Βιομηχανία και Συνδικάτα, σε Αντώνης Κεφαλάς, Πτυχές Εκβιομηχάνισης 1945-2010, Μια Ιστορία Επιχειρηματιών και Επιχειρήσεων – Κράτος, Τράπεζες και Συνδικάτα. Εκδόσεις Σιδέρη.

Γράφημα 1. «Τριπλά ελλείμματα» ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών, κρατικού προϋπολογισμού και μισθολογικής ανταγωνιστικότητας. Πηγή: AMECO.

Το στοίχημα για τη χώρα, μετά από πάνω από 10 χρόνια προγραμμάτων προσαρμογής, την πανδημία και τώρα τον πόλεμο στην Ουκρανία με τις άμεσες αλλά και έμμεσες επιπτώσεις, οι οποίες είναι ακόμα δύσκολο να διακριθούν, είναι κυρίως η μη επανάληψη της εμφάνισης αυτών των «τριπλών ελλειμμάτων» ακριβώς λόγω του ότι οι διαθρωτικές μεταρρυθμίσεις στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών και τη δημοσιονομική διαχείριση, θα επιτρέψουν την ενίσχυση των εισοδημάτων με ρυθμούς που θα είναι ταχείς αλλά συνάμα και σε σύμπλευση με την ανταγωνιστικότητα. Φυσικά, απαιτείται ταυτόχρονα μια λειτουργία της αγοράς εργασίας που θα επιτρέψει τη μέγιστη διάχυση αυτής της αύξησης εισοδημάτων στην κοινωνία.

Στόχος του υπόλοιπου κειμένου είναι να διερευνήσει πως οι εξελίξεις αυτές συνδέονται, άμεσα και με αρκετούς τρόπους, με την πορεία του πληθωρισμού, πως οι διάφορες διαστάσεις του θεσμικού πλαισίου της χώρας που εξασφαλίζουν ανταγωνιστικότητα και ανάπτυξη τελικά διασφαλίζουν και μια ισορροπία τιμών και εισοδημάτων που περιορίζει την «ακρίβεια». Επιπλέον, η διερεύνηση αυτή υποχρεωτικά περιλαμβάνει και την εξέταση της επίπτωσης που έχουν φόροι κατανάλωσης σε σχέση με τις τιμές που καλύπτουν τα κόστη παραγωγών και παρόχων υπηρεσίας από τη μία και καταναλωτών από την άλλη.

Τα παραπάνω, προκύπτει στη συνέχεια, έχουν και άμεσο κοινωνικό αντίκτυπο στο βαθμό που η ανταγωνιστικότητα και η καλή λειτουργία της αγοράς εργασίας περιορίζει τον αριθμό των νοικοκυριών που έχουν αναλογικά χαμηλά εισοδήματα και συνεπώς καθίστανται πιο ευάλωτα σε έκτακτες αρνητικές εξελίξεις. Φυσικά, το μη μισθολογικό κόστος εμφανίζεται ως παράμετρος που παρεμβάλλεται ανάμεσα στα εισοδήματα που δημιουργεί η λειτουργία της αγοράς και που μπορούν να διασφαλιστούν με βιώσιμο τρόπο δεδομένης της μη

μισθολογικής ανταγωνιστικότητας, από τη μια, και την καθαρή αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών από την άλλη.

Έχουν και σημασία ως δείκτης του βαθμού στον οποίο οι διαθρωτικές μεταρρυθμίσεις των τελευταίων ετών αποδίδουν, οδηγώντας σε αύξηση ανταγωνιστικότητας, απασχόλησης και αντίστοιχα των εισοδημάτων με ένα τρόπο που θα διασφαλίσει τη διατήρηση ενός βιώσιμου και ταχέως ρυθμού ανάπτυξης για τη χώρα.

Στις επόμενες ενότητες, έτσι, εξετάζεται η σχέση επιπέδου τιμών και φόρων κατανάλωσης, αντίστοιχα η σχέση με θεσμικές παραμέτρους και η σημασία των εξελίξεων τιμών για διαφορετικές ομάδες οικονομικών εισοδημάτων. Το κείμενο καταλήγει με συμπεράσματα και προτάσεις για άξονες πολιτικής.

2. Εξέλιξη επιπέδου τιμών και φόροι κατανάλωσης.

Η Eurostat δημοσιεύει κάθε χρόνο συγκριτικά στοιχεία επιπέδου τιμών για βασικές κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών στην Ε.Ε., μετά από προσαρμογή για ισοδύναμη αγοραστική δύναμη¹³, εν προκειμένω στον Πίνακα 1 με σημείο αναφοράς την ΕΕ-27 και το έτος 2007 να είναι η τιμή 100. Από τα στοιχεία αυτά βλέπουμε ότι παρόλο που η Ελλάδα διατηρεί κατά κεφαλή ΑΕΠ που υπολείπεται του ευρωπαϊκού μέσου όρου και ενώ οι τιμές των περισσότερων υπηρεσιών υπολείπονται αντίστοιχα του ευρωπαϊκού μέσου όρου τιμών, με ορισμένες εξαιρέσεις που αξίζει να αναλυθούν περισσότερο, οι τιμές των αγαθών κινούνται κοντά στον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Δηλαδή, πολλά αγαθά και κατηγορίες αγαθών «έχουν ευρωπαϊκές τιμές», ενώ την ίδια ώρα το κατά κεφαλή ΑΕΠ σε όρους ισοδύναμης αγοραστικής δύναμης υπολείπεται σταθερά του ευρωπαϊκού μέσου όρου, ειδικά μετά την καθοδική προσαρμογή στα πλαίσια της «εσωτερικής υποτίμησης» των προγραμμάτων προσαρμογής. Καθώς η «ακρίβεια» είναι σχετικό μέγεθος, προκύπτει ότι πολλές κατηγορίες αγαθών στην Ελλάδα πράγματι είναι, αναλογικά, «ακριβές». Μάλιστα, σε σχέση ειδικά με την εξέλιξη του ΑΕΠ, φαίνεται ότι τα χρόνια της κρίσης δεν απάλυναν το φαινόμενο αυτό, αλλά αντίθετα και ειδικά σε ορισμένες κατηγορίες αγαθών το ενέτειναν.

13 https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/prc_ppp_esms.htm

Ελλάδα	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά	95	100,1	104,1	102	105,1	104,4	102,1	102	102,6	104,1	106,5	105,4	103,9	107,8
Αλκοολούχα ποτά, καπνός κλπ	87,6	82	84,5	89,4	96,2	91,8	91,2	90,8	88,7	91,3	97,2	96,1	94,3	96,7
Ένδυση και υπόδηση	104,2	99,3	106	106,5	96,5	93,3	94,3	105,1	99,5	99	99,2	98,6	97,8	100,5
Οικιακός εξοπλισμός	96,2	98,7	103,9	97,9	97,8	94,7	95	92,6	90,8	93,5	91,4	91	90,3	89,7
Ενέργεια για στέγαση	73,2	76,4	74,6	81,3	83,6	90,2	101	100,8	95,3	95	99	91,3	85,2	86,8
Καταναλωτικά προϊόντα	92,5	94,4	96,6	99	98,9	97,6	96,8	98,1	96,3	98,1	99,4	98,2	96,7	98,2
Μη διαρκή προϊόντα	90,2	92,6	95,3	98,7	100	98,7	97,5	98,6	97,2	98,8	101,1	98,8	97,1	99,1
Διαρκή προϊόντα	97,2	99,8	97,1	97	96,3	97,2	97,3	94,3	94,8	98	95,6	98,4	96,5	96,2
Υγεία	81,7	83,5	86,5	99,6	95,7	93,9	87,9	91,6	88,4	87,3	85,3	83,3	85,7	84
Υπηρεσίες μεταφορών	76,9	77,1	82,9	87,4	88,4	88	75,9	75,9	75,1	75,2	74,9	73,4	73,7	76,2
Επικοινωνίες	115,6	116,3	119,2	126,1	128,3	127,7	138	138,8	135,6	148,5	148	153,8	172	169,8
Εκπαίδευση	104,3	110,6	110,4	97,9	96,3	87,9	76,7	71,1	62,8	61,1	58,1	56,5	55	51,4
Σύνολο, υπηρεσίες	84,6	87,4	91	90,2	89,6	86,3	81,1	75,8	73,1	74,2	73,7	73,7	73,7	73,7
ΑΕΠ	82,7	85,2	87,4	89	89	85,1	80,7	77,7	75,9	77,2	77,2	76,7	76,2	75,9
Δείκτης τιμών προς ΑΕΠ PPP	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά	114,9	117,5	119,1	114,6	118,1	122,7	126,5	131,3	135,2	134,8	138,0	137,4	136,4	142,0
Αλκοολούχα ποτά, καπνός κλπ	105,9	96,2	96,7	100,4	108,1	107,9	113,0	116,9	116,9	118,3	125,9	125,3	123,8	127,4
Ένδυση και υπόδηση	126,0	116,5	121,3	119,7	108,4	109,6	116,9	135,3	131,1	128,2	128,5	128,6	128,3	132,4
Οικιακός εξοπλισμός	116,3	115,8	118,9	110,0	109,9	111,3	117,7	119,2	119,6	121,1	118,4	118,6	118,5	118,2
Ενέργεια για στέγαση	88,5	89,7	85,4	91,3	93,9	106,0	125,2	129,7	125,6	123,1	128,2	119,0	111,8	114,4
Καταναλωτικά προϊόντα	111,9	110,8	110,5	111,2	111,1	114,7	120,0	126,3	126,9	127,1	128,8	128,0	126,9	129,4
Μη διαρκή προϊόντα	109,1	108,7	109,0	110,9	112,4	116,0	120,8	126,9	128,1	128,0	131,0	128,8	127,4	130,6
Διαρκή προϊόντα	117,5	117,1	111,1	109,0	108,2	114,2	120,6	121,4	124,9	126,9	123,8	128,3	126,6	126,7
Υγεία	98,8	98,0	99,0	111,9	107,5	110,3	108,9	117,9	116,5	113,1	110,5	108,6	112,5	110,7
Υπηρεσίες μεταφορών	93,0	90,5	94,9	98,2	99,3	103,4	94,1	97,7	98,9	97,4	97,0	95,7	96,7	100,4
Επικοινωνίες	139,8	136,5	136,4	141,7	144,2	150,1	171,0	178,6	178,7	192,4	191,7	200,5	225,7	223,7
Εκπαίδευση	126,1	129,8	126,3	110,0	108,2	103,3	95,0	91,5	82,7	79,1	75,3	73,7	72,2	67,7
Σύνολο, υπηρεσίες	102,3	102,6	104,1	101,3	100,7	101,4	100,5	97,6	96,3	96,1	95,5	96,1	96,7	97,1

Πίνακας 1. Επίπεδα τιμών, σε ισοδύναμη αγοραστική δύναμη, κατηγοριών αγαθών και υπηρεσιών στην Ελλάδα με τιμή αναφοράς 100 για ΕΕ27 το 2007. Πηγή: Eurostat.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι ένα βασικό χαρακτηριστικό των στοιχείων που δημοσιεύει η Eurostat για το επίπεδο τιμών, που είναι προσαρμοσμένα για αγοραστική δύναμη, είναι το ότι περιλαμβάνουν όλους τους φόρους και ότι δεν είναι διαθέσιμα με μια ανάλυση χωρίς φόρους ή «με σταθερούς φόρους», όπως πλέον συμβαίνει εδώ και χρόνια με τον εναρμονισμένο δείκτη τιμών καταναλωτή (ΕΔΤΚ)¹⁴. Συνεπώς, τα επίπεδα τιμών που καταγράφονται επηρεάστηκαν όχι μόνο από τη σταδιακή αύξηση του βασικού συντελεστή ΦΠΑ στην Ελλάδα, που κατά την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ ήταν 18%, ήτοι από τους χαμηλότερους στην ΕΕ, και πλέον ανέρχεται σε 24%, από τους υψηλότερους, για το βασικό συντελεστή (**Γράφημα 2**), αλλά και από τη σημαντική συρρίκνωση της ομάδας αγαθών που εντάσσονται σε μειωμένους συντελεστές ΦΠΑ και τις συνεχείς και σημαντικές αυξήσεις ειδικών φόρων κατανάλωσης ή τη θέσπιση νέων ΕΦΚ, όπως ο ΕΦΚ σε καύσιμα, αλκοολούχα ποτά περιλαμβανομένης της μπίρας και του κρασιού, καφέ, καπνικά, επικοινωνίες και διάφορους φόρους «πολυτελείας».

¹⁴ Ο ΕΔΤΚ επιτρέπει την παρακολούθηση των αυξήσεων σε κάθε κράτος μέλος, η σύγκριση ανάμεσα σε κράτη των ρυθμών αυξήσεων, αλλά όχι σύγκριση επιπέδου τιμών.

Ενδεικτικές αυξήσεις φόρων που επιδρούν άμεσα στο επίπεδο τιμών καταναλωτή και αξίζει να αναφερθούν για την υπό εξέταση περίοδο είναι:

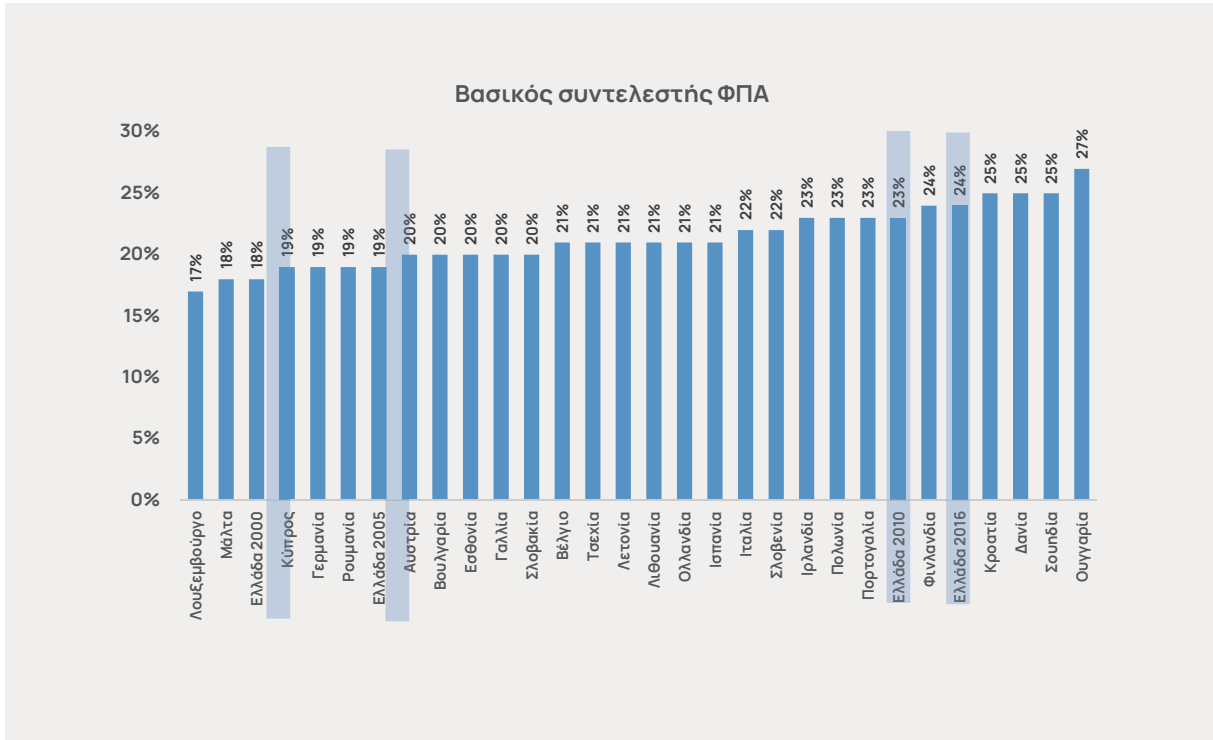
- Αυξήσεις ΦΠΑ τα έτη 2005, 2010 και 2016 (**Γράφημα 2**). Οι αυξήσεις αυτές συνοδεύονται και από σημαντικές μετατάξεις κατηγοριών αγαθών από χαμηλότερους συντελεστές σε υψηλότερους. Ειδική μνεία στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει για τη σημασία που έχουν για την Ελλάδα, υπηρεσίες τόσο της εστίασης όσο και των μεταφορών προσώπων, καθώς η χώρα έχει λόγω γεωγραφίας πολύ μεγαλύτερη εξάρτηση από τις μεταφορές από θάλασσα και αέρα, με αποτέλεσμα οι επιβάτες ανά κάτοικο να είναι πολλαπλάσιοι των άλλων ευρωπαϊκών κρατών. Παρά την ασυνήθιστη αυτή εξάρτηση, στη βάση της οικονομίας και του τουριστικού κλάδου, οι εγχώριες μεταφορές επιβατών μετατάχθηκαν μαζί με την εστίαση το 2016 στον υψηλό συντελεστή ΦΠΑ. Επανήλθαν στον χαμηλότερο συντελεστή, μαζί με την εστίαση πλην κέντρων διασκέδασης, τον καφέ και τα μη αλκοολούχα ποτά και τα εισιτήρια κινηματογράφου και θεάτρου (6%), ως καταρχήν προσωρινό μέτρο, το 2020 στον χαμηλότερο συντελεστή στα πλαίσια των μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας το τέλος Μαΐου 2020 με το Ν4690 (Άρθρο 11).
- Σημαντικές αυξήσεις καταγράφονται και στον ΕΦΚ αλκοολούχων ποτών καθώς και με τον υπερ-διπλασιασμό του ΕΦΚ σε μπύρα, την εισαγωγή ΕΦΚ στο κρασί με το άρθρο 4 Ν.4346/2015 μέχρι την κατάργησή του το 2019 και την εισαγωγή του ΕΦΚ σε καφέ με το άρθρο 58 Ν.4389/2016.
- Συγκεκριμένα, ο ΕΦΚ στην αιθυλική αλκοόλη από 1.090 (1.135 με επιπλέον επιβαρύνσεις) ευρώ/εκατόλιτρο το 2008 αυξήθηκε σε 1.308 (1.362 στην πράξη) το 2009, σε 2.223 και 2.450 (στην πράξη 2.550 με άλλες επιβαρύνσεις) από το 2011. Πλέον, για το επίπεδο εισοδήματος της Ελλάδος και αν συνυπολογιστεί και ο υψηλός ΦΠΑ του 24%, η Ελλάδα εμφανίζεται ως εξαιρετικά ακριβή στη σχετική φορολογία (**Γράφημα 3**). Σε ότι αφορά τον ΕΦΚ στη μπύρα, αυξήθηκε σε 5 ευρώ ανά εκατόλιτρο το 2016, από 2,6 ευρώ που ίσχυε από το 2010 και 1,63 ευρώ που ίσχυε από το 2001 με αντίστοιχες τροποποιήσεις του άρθρου 87 του Ν2960/2001.
- Αντίστοιχη εικόνα εμφανίζεται και στα καπνικά, με αύξηση της συμμετοχής φόρων στην τελική τιμή καταναλωτή από περίπου 75% το 2008 σε έως και 90% από το 2016 και ύστερα, την ίδια ώρα που λόγω γεωμορφολογίας η χώρα παραμένει ιδιαίτερα εκτεθειμένη σε διείσδυση παράνομων προϊόντων που οδηγούν τελικά όχι μόνο σε μείωση της νόμιμης και ελεγχόμενης ως προς την προστασία του καταναλωτή αγορά αλλά και των εσόδων του κράτους¹⁵.

15 IOBE (2016) Επιπτώσεις από τη νέα αύξηση της φορολογίας των προϊόντων καπνού. http://iobe.gr/research_dtl.asp?RID=137

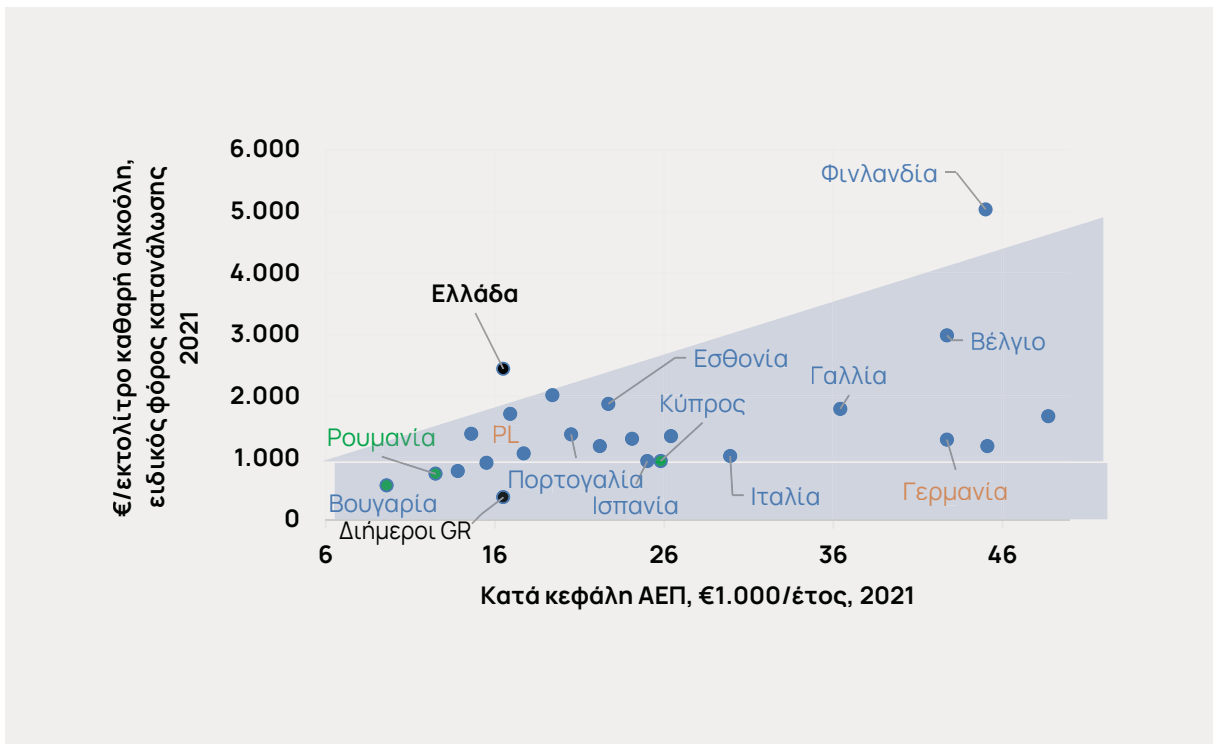
- Το τέλος διανυκτέρευσης εισήχθη το με το Ν4389/2016, άρθρο 53, ενώ παρόλο που οι υπηρεσίες καταλύματος και εστίασης εντάσσονται στον μειωμένο συντελεστή ΦΠΑ, αυτός παραμένει υψηλότερος σε σχέση με τον αντίστοιχο συντελεστή πολλών κρατών μελών. Έτσι, μέσα στα χρόνια της «Ελληνικής κρίσης» που έπληξε ειδικά τη μεταποίηση¹⁶ που ήταν ενταγμένη σε διεθνείς αλυσίδες αξίας και συνεπώς και τις αλυσίδες χρηματοδότησης που διεργάγησαν με την προώθηση της ιδέας εξόδου της χώρας από το ευρώ, ένα πολύ σημαντικό μέρος των εξαγωγικών υπηρεσιών, δηλαδή ο τουρισμός και οι μεταφορές τουριστών, είχαν μια σημαντική αύξηση κόστους παροχής υπηρεσίας.
- Αυξήσεις υπήρξαν και στο ειδικό τέλος κινητής τηλεφωνίας και την εισαγωγή τέλους και στις σταθερές επικοινωνίες το 2016 και με ένα μερικό εξορθολογισμό να επέρχεται μόλις το 2022 ενόψει και της υστέρησης της χώρας στον ψηφιακό μετασχηματισμό, όπως θα αναλυθεί παρακάτω.
- Συνεχείς είναι και οι αυξήσεις, μέσω ΕΦΚ κυρίως το 2009 και 2017 αλλά και πάντα και μέσω ΦΠΑ, στα καύσιμα, που αποτελούν βασική εισροή της εφοδιαστικής αλυσίδας και συγκεκριμένα συμβάλλουν στην αύξηση των τιμών σε όλο το φάσμα αγαθών και υπηρεσιών, όπως άλλωστε μας υπενθυμίζει και η επίπτωση στην τιμή ενέργειας του πολέμου στην Ουκρανία (Γράφημα 4).

Παραμένουν στο μεταξύ και ορισμένες περιπτώσεις που αξίζει να αναφερθούν. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι το άρθρο 17 του Ν3833/2010. Ενώ ο «φόρος πολυτελείας» ξεκίνησε, κατά την αιτιολογική έκθεση, ως κατεξοχήν κοινωνικά δίκαιος φόρος που αφορά «είδη που δεν απευθύνονται στα χαμηλά εισοδήματα» και θα έφερνε, κατά την ίδια έκθεση, 120 εκατομμύρια το χρόνο στα κρατικά ταμεία, αποδείχθηκε ιδιαίτερα χαμηλής απόδοσης φόρος με απόδοση κάτω του 5% των αρχικών εκτιμήσεων. Αυτό αντανακλάται ενδεικτικά στις πολυάριθμες τροποποιήσεις (5, περιλαμβανομένης της κατάργησης για αυτοκίνητα και χονδρεμπορικών πωλήσεων εγχώριας γούνας) και εξειδικεύσεις (14 κατά εξουσιοδότηση αποφάσεις που εκδόθηκαν) που απαιτήθηκαν για την εκλογίκευση και εφαρμογή του φόρου. Αυτές ενδεικτικά εξαίρεσαν σταδιακά από τους παραγωγούς γούνας, αφού προκάλεσε σημαντική ζημιά στον κλάδο και τους παραγωγούς της Καστοριάς, έως ακόμα και τις νεκροφόρες. Ο φόρος αυτός απαίτησε έως και την έκδοση πολυσέλιδων και αναλυτικών οδηγιών γεμολογίας για τη φορολογία πολύτιμων και ημιπολύτιμων λίθων. Απομένουν ελάχιστα έσοδα, της τάξης 1-2 εκατομμυρίων ευρώ ανά έτος, και ως μόνο πρακτικό αποτέλεσμα ότι οι υψηλού εισοδήματος τουρίστες αγοράζουν τα ρολόγια και χρυσά κοσμήματα όχι από τα σύννομα ελληνικά κοσμηματοπωλεία, αλλά στον επόμενο σταθμό τους, δηλαδή από την Τουρκία και ότι πλέον η παραγωγή κοσμημάτων αξίας έχει μεταναστεύσει σχεδόν εξ ολοκλήρου εκτός χώρας.

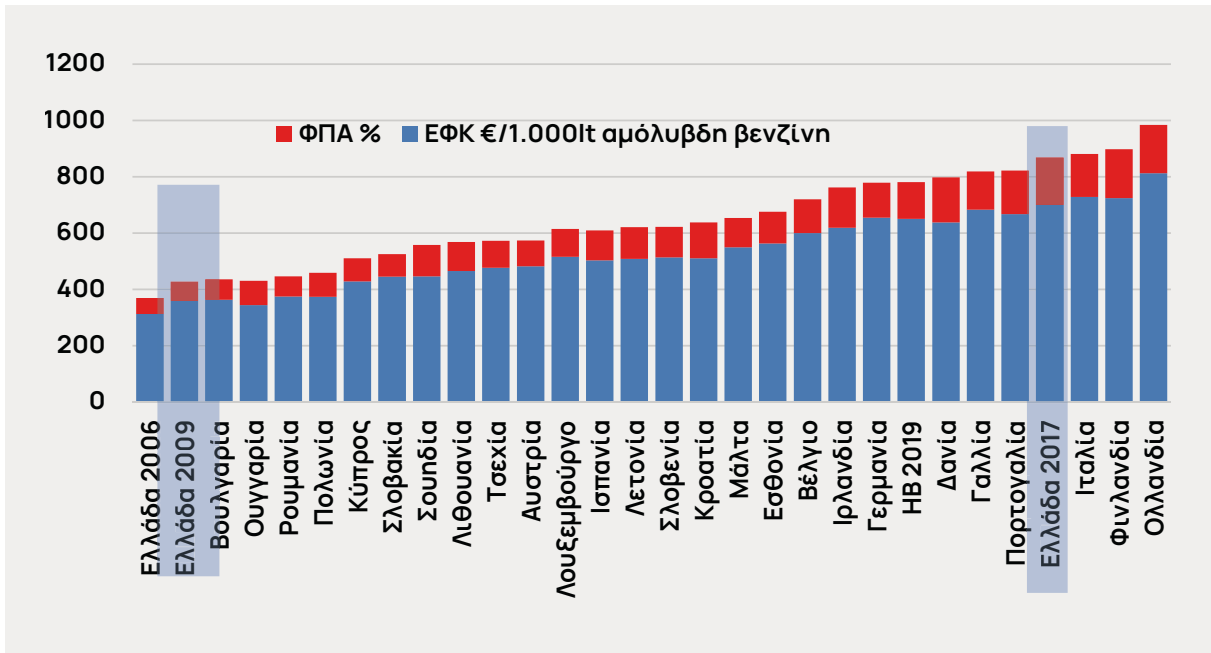
¹⁶ Mitsopoulos, Michael (2016), Greek Export and Labor Market Performance: Facts and Myths that Can Help Devise a Useful Growth Strategy, in Stagnation Versus Growth in Europe Luigi Paganetto (ed), Springer, pp 155-182

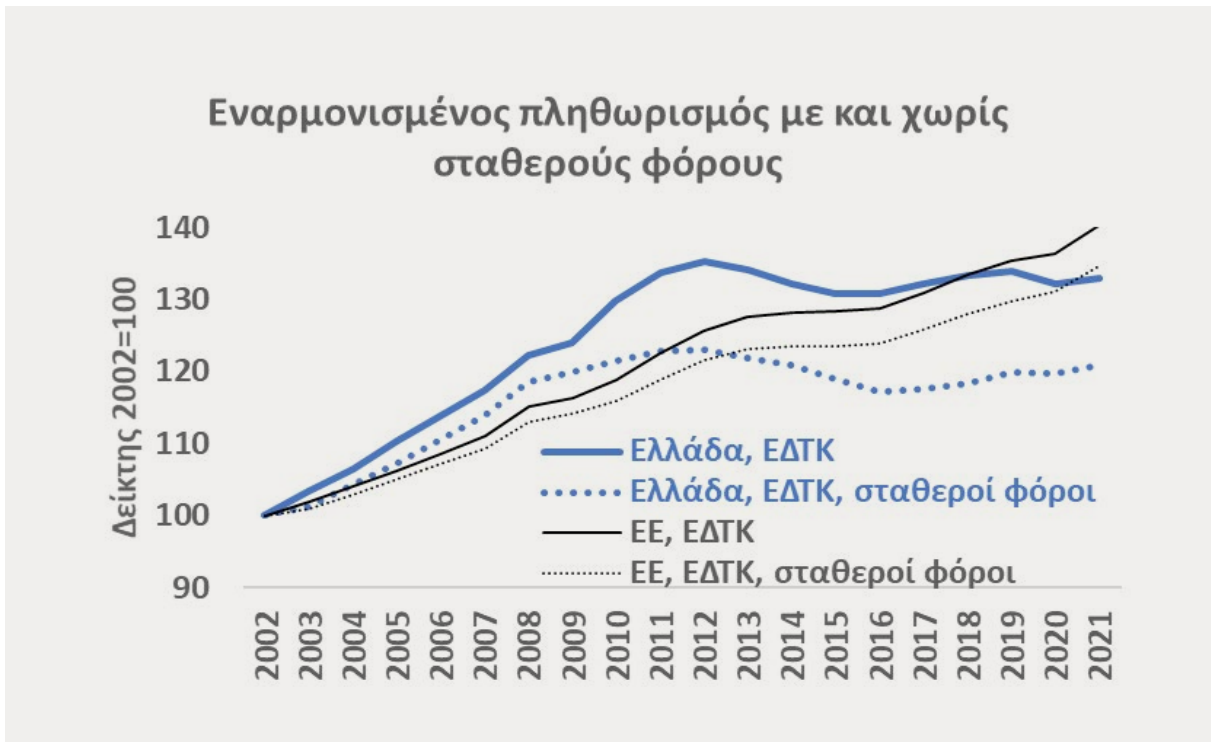
Γράφημα 2. Βασικός συντελεστής ΦΠΑ. %. Πηγή: Eurostat.

Γράφημα 3. Κατά κεφαλή ΑΕΠ & ΕΦΚ ανά εκατολίτρο αλκοόλης. Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Excise Taxes in Europe & AMECO).

Γράφημα 4. ΦΠΑ επί αξίας ΕΦΚ και ΕΦΚ σε αμόλυβδη βενζίνη. Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Excise Taxes in the EU, Taxes in Europe Database).

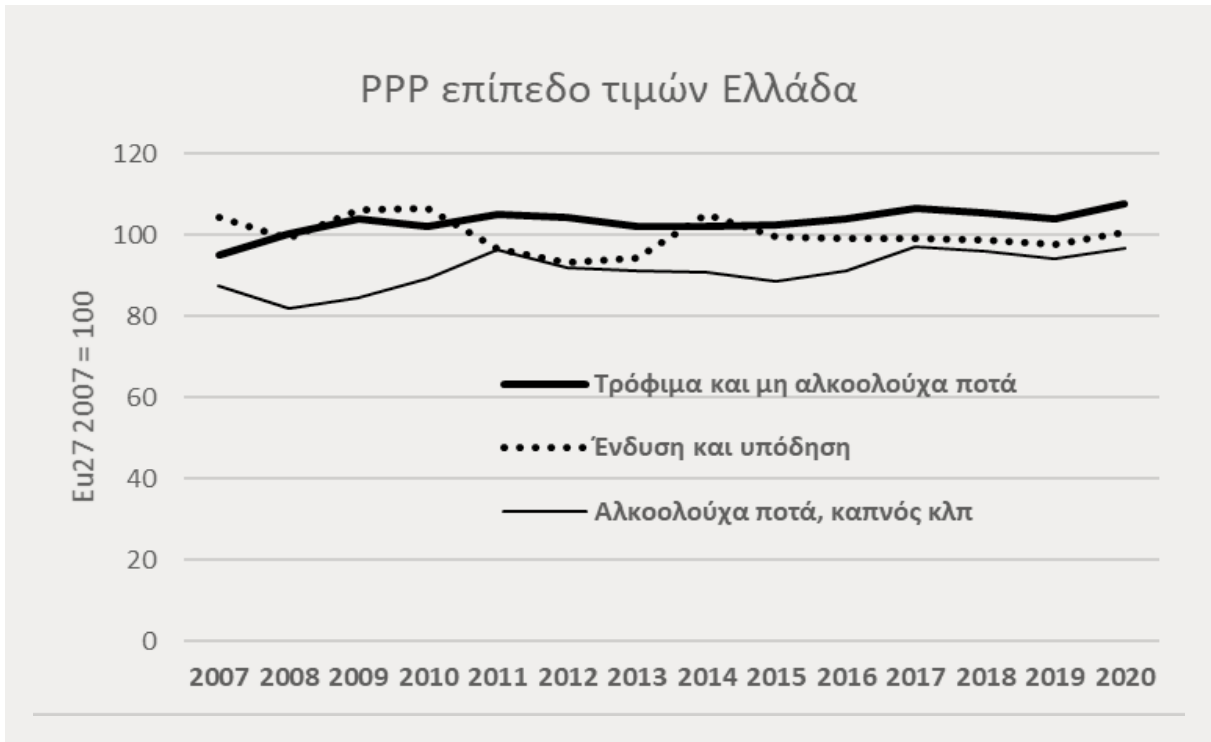
Γράφημα 5. Επίπεδο ΕΔΤΚ με και χωρίς σταθερούς τους φόρους. 2002=100. Πηγή: Eurostat.

Στο **Γράφημα 5** παρατηρούμε πως από το 2002 (έτος με διαθέσιμα στοιχεία για σταθερούς φόρους) ο Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (ΕΔΤΚ) στην Ελλάδα με όλους τους φόρους αυξάνεται σημαντικά σε σχέση με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και ότι αυξάνεται περισσότερο από τον αντίστοιχο δείκτη με σταθερούς φόρους. Σημειώνεται εδώ ότι η προσαρμογή της Eurostat λαμβάνει υπόψη πρώτης τάξης επιπτώσεις από αλλαγές φόρων – ενδεικτικά μια αύξηση φόρου κατανάλωσης στα καύσιμα το έτος X αφαιρείται αναλογικά από τον δείκτη τιμών το έτος X+1, αλλά δε γίνεται προσαρμογή για επιπτώσεις δεύτερης τάξης, όπως ενδεικτικά η αύξηση τιμών τροφίμων το έτος X+1 επειδή αυξήθηκαν τα μεταφορικά αυτών. Συνεπώς, εάν γινόταν ορθός υπολογισμός και των δευτερογενών επιπτώσεων, η διαφορά θα ήταν ακόμα μεγαλύτερη. Στο **Γράφημα 5** παρατηρούμε επίσης πως και στην ΕΕ αυξήθηκαν οι φόροι κατανάλωσης, αλλά πως α) η διαφορά εκεί σε σχέση με την Ελλάδα είναι πολύ μικρότερη και, κυρίως, 2) πως η τάση και των δυο δεικτών τιμών, με και χωρίς σταθερούς φόρους, παραμένει σταθερά ανοδική. Αντίθετα, στην Ελλάδα έχουμε «αποπληθωρισμό» στα χρόνια της ελληνικής κρίσης με σταθερούς φόρους, δηλαδή η αγορά μειώνει τις τιμές, αλλά οι συνεχείς και μεγάλες αυξήσεις φόρων είχαν ως αποτέλεσμα, την ώρα που τα εισοδήματα μειώθηκαν έως και 25% κατά μέσο όρο, οι τελικές τιμές που πληρώνει ο καταναλωτής, μετά φόρων «στο ράφι», να παραμείνουν ουσιαστικά αμετάβλητες. Οι πολλές αυξήσεις διαφορετικών φόρων κατανάλωσης, όπως ενδεικτικά αναφέρθηκαν παραπάνω, συνεισφέρανε η κάθε μια ατομικά και όλες μαζί αθροιστικά στην πρωτογενή αυτή απόκλιση ανάμεσα στον ΕΔΤΚ με σταθερούς και χωρίς σταθερούς φόρους και, φυσικά, μέσω της ανατροφοδότησης και μέσω δευτερογενών αυξήσεων που δεν καταγράφονται εδώ το φαινόμενο αυτό ενισχύθηκε πέρα από το βαθμό που αποτυπώνει το **Γράφημα 5**.

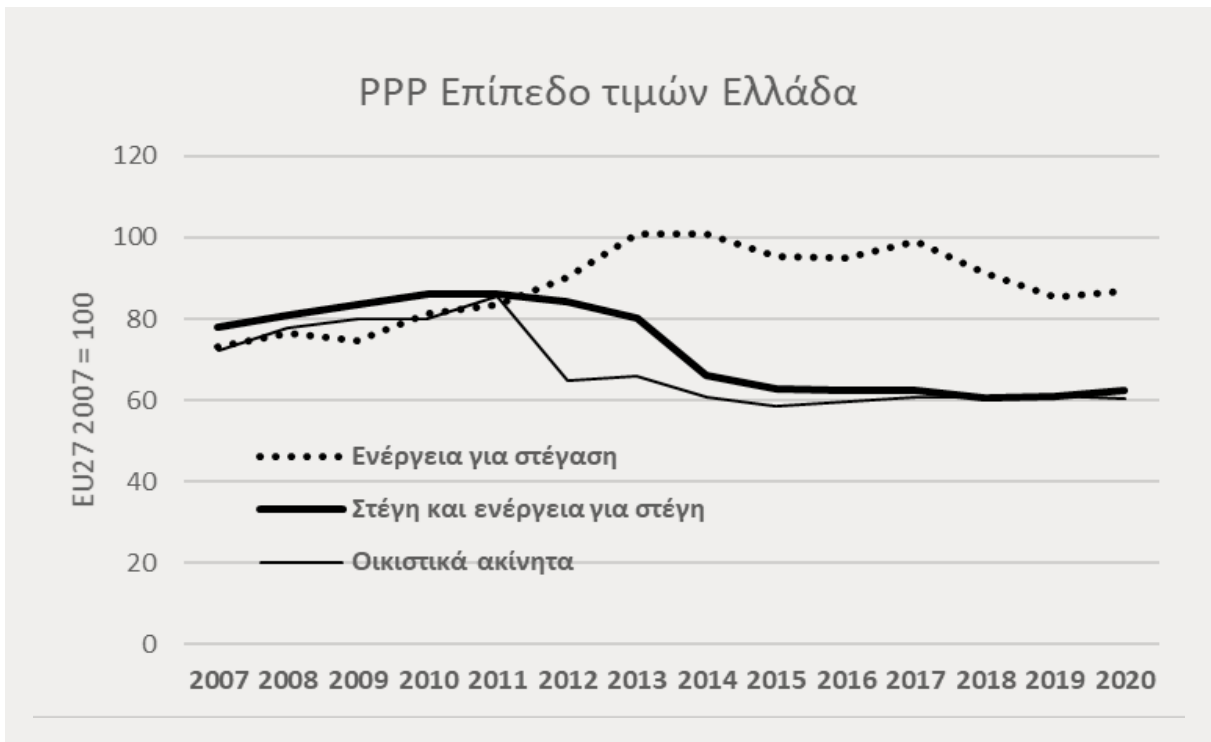
Μόνο το 2020, τα μέτρα μείωσης φόρων στα πλαίσια της πανδημίας είχαν ένα ορατό και θετικό για τον καταναλωτή αποτέλεσμα που αποτυπώνεται στο **Γράφημα 5** ως μείωση το 2020 σε σχέση με το 2019 του πληθωρισμού με όλους τους φόρους και, μέσω των δευτερογενών επιπτώσεων σε πολύ μικρότερο βαθμό, με σταθερούς φόρους. Η, ιδιαίτερα θετική αυτή εξέλιξη ειδικά ως προς την επαναφορά στον χαμηλότερο συντελεστή κρίσιμων κατηγοριών υπηρεσιών όπως οι μεταφορές και η εστίαση, δεν μπόρεσε όμως να μειώσει παρά τμηματικά την μεγάλη απόκλιση τιμών με και χωρίς σταθερούς φόρους που οικοδομήθηκε στα χρόνια πριν και κατά τη διάρκεια της «ελληνικής κρίσης». Αντίστοιχα δεν επιλύει τυχών ζητήματα φόρων που παραμένουν στην παραγωγή και τροφοδοτούν από εκεί αυξήσεις και που σε ορισμένες περιπτώσεις (πχ επιδότηση κόστους ενέργειας) πλέον αντισταθμίζονται έστω και μερικά για όλες τις επιχειρήσεις στα πλαίσια των μέτρων αντιμετώπισης των επιπτώσεων του πολέμου στην Ουκρανία.

Έτσι, στο **Γράφημα 6** βλέπουμε αυξήσεις στα τρόφιμα που ταυτίζονται με τις αυξήσεις σε ΦΠΑ το 2010 και 2016, ενώ και οι τιμές αλκοολούχων ποτών και καπνικών ενισχύονται με τις αυξήσεις στον ΦΠΑ και τους αντίστοιχους ΕΦΚ. Ενδιαφέρον έχει, σε συνέχεια της μεγάλης μείωσης τα πρώτα χρόνια της κρίσης που καταγράφει και η έρευνα από το ΙΝ.ΕΜ.Υ.-Ε.Σ.Ε.Ε.¹⁷, η προσωρινή ανάπαυλα στην τάση αυτή των τιμών ειδών ένδυσης-υπόδησης το 2013.

¹⁷ ΙΝ.ΕΜ.Υ.Ε.Σ.Ε.Ε. (2013), «Η εξέλιξη του επιπέδου των τιμών στην ελληνική οικονομία».

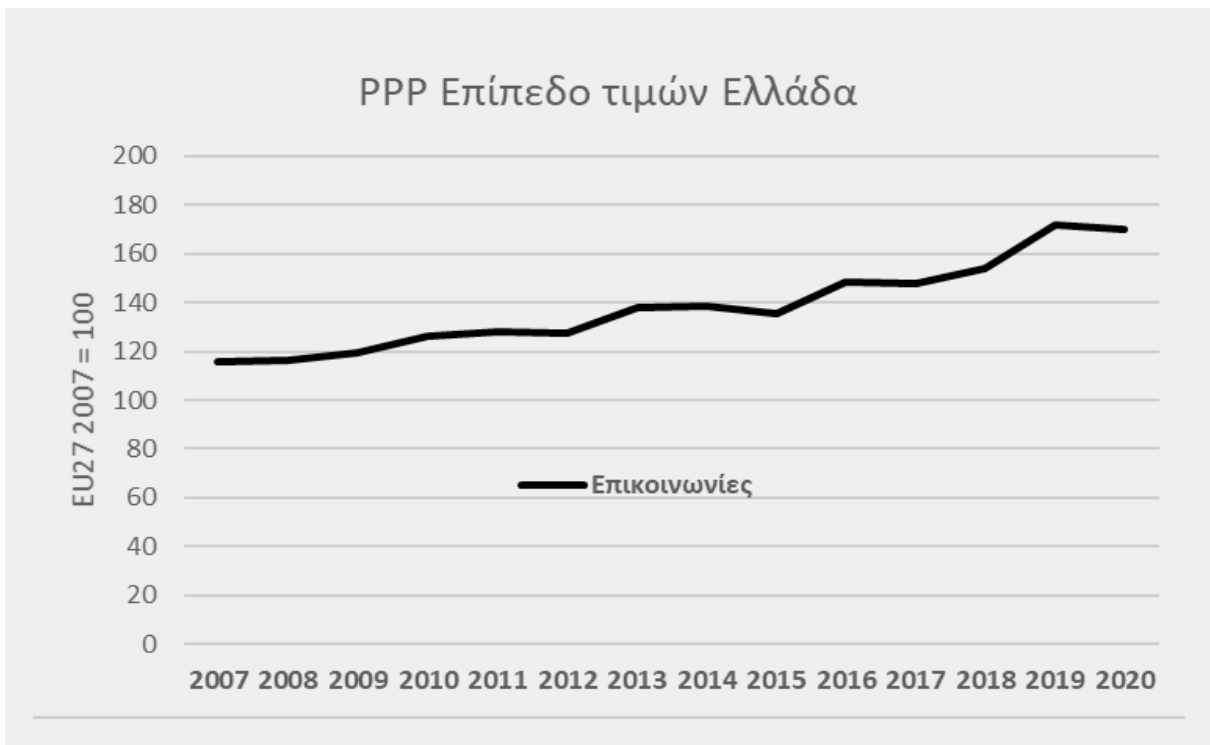

Γράφημα 6. Επίπεδο τιμών με βάση ΕΕ27, 2007=100, για την Ελλάδα. Πηγή Eurostat.

Γράφημα 7. Επίπεδο τιμών με βάση ΕΕ27, 2007=100, για την Ελλάδα. Πηγή Eurostat.

Στο **Γράφημα 7** βλέπουμε πως οι αυξήσεις σε φόρους στην ενέργεια συμβάλλανε στην ενίσχυση των σχετικών τιμών καταναλωτή την ίδια ώρα που η πτώση εισοδημάτων, η εισαγωγή του τέλους ηλεκτροδότησης και μετά του Φόρου Ακίνητης Περιουσίας και του ΕΝΦΙΑ παράλληλα με τις ρυθμίσεις για αδήλωτα τετραγωνικά και τις δυσλειτουργίες που επέφεραν μακρά διαστήματα αδυναμίας ολοκλήρωσης συναλλαγών οδήγησαν σε κατακρήμνιση των εμπορικών αξιών και των ενοικίων, γεγονός που αντανακλάται στους σχετικούς δείκτες τιμών για στέγη και ακίνητα πέραν της ενέργειας για στέγαση. Τονίζεται ότι η διαμόρφωση τιμών για την ενέργεια όπως καταγράφεται από τον ΕΔΤΚ δεν αφορά την επιβάρυνση της ενέργειας που χρησιμοποιείται από επιχειρήσεις και ειδικά στη μεταποίηση από φόρους, τέλη και εισφορές, θέμα που δεν αποτελεί αντικείμενο του παρόντος που επικεντρώνεται σε άμεσους φόρους που επιδρούν στις τιμές καταναλωτή αποκλειστικά, και παρά τη μεγάλη σημασία τους¹⁸.

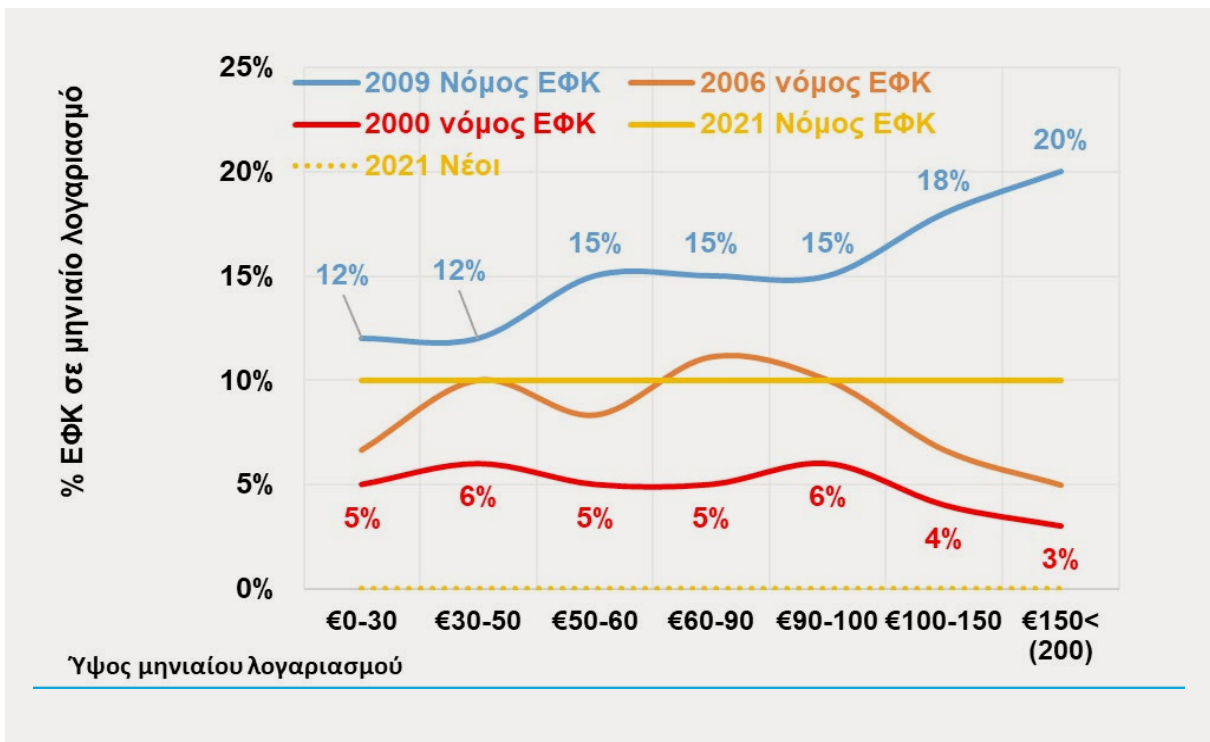

Γράφημα 8. Επίπεδο τιμών με βάση ΕΕ27, 2007=100, για την Ελλάδα. Πηγή Eurostat.

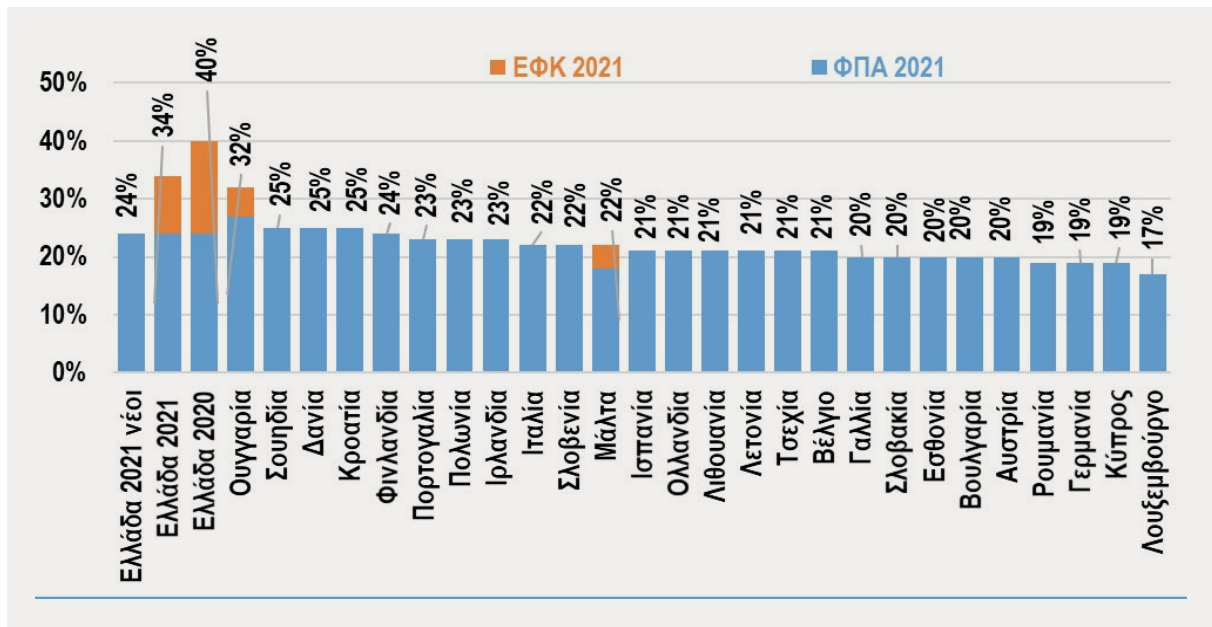
Ιδιαίτερη μνεία αξίζει η εξέλιξη τιμών στις επικοινωνίες (**Γράφημα 8**), όπου οι εξελίξεις επηρεάζονται τόσο από φορολογικά όσο και ρυθμιστικά ζητήματα. Ξεκινώντας από τη φορολογία, η Ελλάδα εισήγαγε ήδη από το 1998 ειδικό τέλος κινητής τηλεφωνίας (άρθρο 12 Ν2579/1998). Η Ελλάδα έτσι γίνεται μια από τις ελάχιστες χώρες στην ΕΕ με σχετικό τέλος και η μόνη που εισάγει μια κλίμακα στο τέλος αυτό, που φτάνει ως και 10% του λογαριασμού για την αρχή της δεύτερης κλίμακας (1.000 δραχμές τέλος για λογαριασμό 10.001 έως

¹⁸ Mitsopoulos M (2016) ibid

20.000 δραχμές). Ενώ το 2000, με την εισαγωγή του ευρώ διατηρείται η δομή και το ύψος του τέλους (**Γράφημα 9**), στη συνέχεια το τέλος αυξάνεται σημαντικά το 2006 ενώ το 2009 όχι μόνο αυξάνεται εκ νέου και σημαντικά (ειδικά στο βαθμό που ο ΦΠΑ προστίθεται και στο τέλος αυτό και ο ΦΠΑ αυξάνεται και ο ίδιος σταθερά την περίοδο αυτή) αλλά αποκτά και μια σαφώς «προοδευτική» κλίμακα. Μόνο το 2021, αναγνωρίζοντας τη ζημιά που έχει επέλθει στην οικονομία από αυτόν τον ανασταλτικό του ψηφιακού μετασχηματισμού φόρο, και σε συνδυασμό με την επίλυση σημαντικών ρυθμιστικών ζητημάτων, γίνεται μια πρώτη προσπάθεια εκλογίκευσης στο τέλος αυτό. Παρ' όλο που σε συνδυασμό με τον ΦΠΑ η Ελλάδα παραμένει ως η χώρα με τη μεγαλύτερη επιβάρυνση σε τέλη και φόρους στις επικοινωνίες, πλέον η διαφορά με τις άλλες χώρες δεν είναι τόσο απαγορευτική όσο είχε διαμορφωθεί ειδικά μετά το 2009 (**Γράφημα 10**), κάτι που ισχύει ιδιαίτερα για τους νέους 15-29 ετών για τους οποίους μηδενίστηκε ο ΕΦΚ όπως και για τις υπηρεσίες αποκλειστικής παροχής δεδομένων.

Γράφημα 9. Ειδικό Τέλος Κινητής Τηλεφωνίας, Ελλάδα. Πηγή: Άρθρο 12 Ν 2579/1998 και παλιότερες εκδόσεις αυτού.

Γράφημα 10. Επιβάρυνση υπηρεσιών κινητών επικοινωνιών με ΦΠΑ και ΕΦΚ. Πηγή: Taxes in Europe Database.

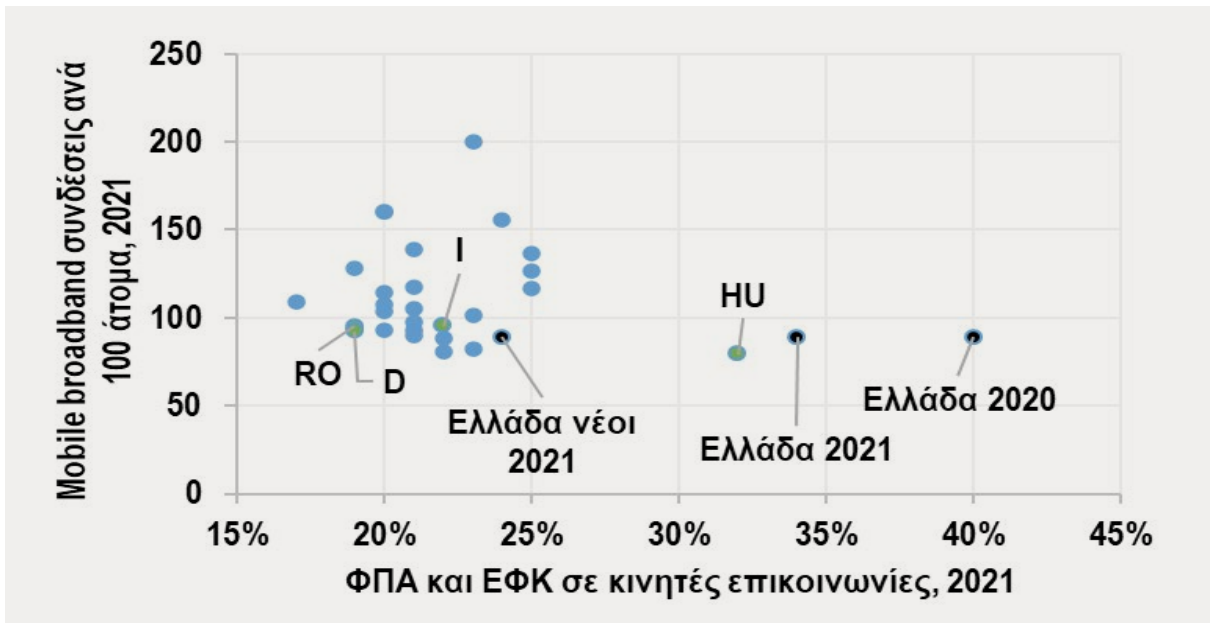
Η περίπτωση της κινητής τηλεφωνίας έχει ενδιαφέρον γιατί στα φορολογικά ζητήματα προστίθενται και ρυθμιστικά και ειδικά σοβαρά προβλήματα αδειοδότησης. Τα προβλήματα αυτά δημιουργήθηκαν μάλιστα τη στιγμή που η παγκόσμια οικονομία με μεγάλη ταχύτητα προχωρούσε σε έναν ψηφιακό μετασχηματισμό με θετικές εξωτερικότητες και αποτελέσματα ενίσχυσης δικτύων που ενισχύουν διαχρονικά την ανταγωνιστική θέση και τον μακροχρόνιο ρυθμό ανάπτυξης όσων «φτάνουν πρώτοι».

Το πρόβλημα της αδειοδότησης αποκαθίσταται με την ψήφιση την ψήφιση του Ν 4635/2019 «Επενδύω στην Ελλάδα» με τον οποίο ο χρόνος αδειοδότησης κεραιοσυστημάτων φτάνει μερικούς μήνες σε σχέση με περισσότερο από 2 χρόνια που ήταν πριν. Ο εκσυγχρονισμός του ρυθμιστικού πλαισίου που αφορά στην ανάπτυξη ευρυζωνικών υποδομών επιτρέπει πλέον στους παρόχους την ένταση επενδύσεων οι οποίες είναι θεμελιώδης για τις τηλεπικοινωνίες, ιδιαίτερα για την ανάπτυξη οπτικών ινών και τα δίκτυα 5ης γενιάς. Αυτά, αποδείχθηκε στην πράξη ότι είναι απαραίτητα όταν η πανδημία οδήγησε σε μεγάλες απαιτήσεις χρήσης τήλε-εργασίας και τήλε-εκπαίδευσης.

Τονίζεται ότι η επίλυση των ζητημάτων του επενδυτικού περιβάλλοντος αποτελεί βασικό προαπαιτούμενο για την ανάπτυξη ευρυζωνικών δικτύων που μπορούν να υποστηρίξουν την καθολική ηλεκτρονική διακυβέρνηση και την πλήρη ψηφιοποίηση βασικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας αλλά και μικρομεσαίων επιχειρήσεων στη λογική μιας ολοκληρωμένης «mobile first» στρατηγικής. Έτσι η χώρα έχει τη μεγάλη ευκαιρία να κάνει το μεγάλο ψηφιακό άλμα, να βελτιώσει την απόδοσή της στο δείκτη DESI, και να επιτύχει την έγκαιρη ψηφιακή σύγκλιση με άλλες χώρες της ΕΕ.

Η σύνδεση της υψηλής φορολογίας με την ψηφιακή υστέρηση απεικονίζεται στο **Γράφημα 11**, με την προσδοκία ότι η επόμενη δεκαετία χάρη στις πρόσφατες βελτιώσεις στο ρυθμιστικό και φορολογικό επίπεδο θα αποτυπώσουν την ταχεία ψηφιακή σύγκλιση της Ελλάδας με τα άλλα κράτη μέλη της ΕΕ.

Σε συνέχεια των παραπάνω βελτιώσεων, σε φορολογικό και ρυθμιστικό επίπεδο, ήδη εμφανίζονται τα πρώτα αποτελέσματα. Η εκλογίκευση του Ειδικού Τέλους ήδη αποτυπώνεται το 2022 στις τιμές καταναλωτή για τις επικοινωνίες με μείωση του σχετικού δείκτη καθώς οι τιμές της κινητής τηλεφωνίας μειώθηκαν κατά 1,8% τον Ιανουάριο 2022 έναντι του προηγούμενου μήνα και κατά 3,9% το τελευταίο 12μηνο, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat (ΕΔΤΚ Ιανουαρίου). Έχει σημασία ότι οι μειώσεις αυτές έγιναν σε ένα περιβάλλον πληθωριστικό με το γενικό δείκτη τιμών καταναλωτή να αυξάνεται, σε ετήσια βάση, κατά 5,5% τον Ιανουάριο 2022 και με παραπέρα αυξητικές τάσεις και σημαντικές κατηγορίες βασικών αγαθών να εμφανίζουν πολύ υψηλούς ρυθμούς αύξησης.

Γράφημα 11. Επιβάρυνση σε φόρους κατανάλωσης υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας. Πηγή: Εθνικοί νόμοι, Taxes in Europe Database, Eurostat.

3. Ρυθμιστικό πλαίσιο και διαμόρφωση τιμών καταναλωτή.

Η βιβλιογραφία καταγράφει ως βασικούς παράγοντες διαμόρφωσης της μακροχρόνιας διαφοράς πληθωρισμού αλλά τελικά και επιπέδου τιμών καταρχήν το ΑΕΠ και, συνεπώς, την παραγωγικότητα που διαμορφώνει αυτή¹⁹. Δηλαδή, υψηλότερο ΑΕΠ κατά κεφαλή οδηγεί γρήγορα σε υψηλότερες τιμές, σε αναλογία 1-1 στις βιομηχανοποιημένες χώρες και σε μικρότερο βαθμό σε μη βιομηχανοποιημένες χώρες, ως λογική αντανάκλαση της αυξημένης αγοραστικής δύναμης και γενικότερα του αυξημένου επιπέδου διαβίωσης. Στο βαθμό που η αύξηση αυτή του ΑΕΠ δε στηρίζεται σε αύξηση της παραγωγικότητας και συνεπώς δεν είναι διατηρήσιμη τίθενται κατά προέκταση και ερωτήματα που εκφράστηκαν για την Ελλάδα πριν την επίσημη έναρξη της «Ελληνικής κρίσης». Στην περίπτωση της Ελλάδας, ιστορικά και στην περίοδο οικοδόμησης των προϋποθέσεων για την εκδήλωση της βαθιάς και μακρόχρονης κρίσης που ξεκίνησε τυπικά το 2009, αναφέρθηκε ήδη ότι είχαμε την εμφάνιση ενός φαινομένου quasi-Balassa-Samuelson, με την εισροή εισοδημάτων να μην υποστηρίζει ένας διεθνώς ανταγωνιστικός κλάδος εμπορεύσιμων αγαθών ή υπηρεσιών αλλά η εισροή κονδυλίων από την ΕΕ και δανειακών κεφαλαίων. Επιπλέον, μια αύξηση της ζήτησης που στηρίζεται από τέτοιες εισροές χωρίς να διασφαλίζεται η αύξηση παραγωγικότητας και η διάχυση εισοδημάτων μέσω αυτής στην αγορά εργασίας λογικά θα αυξήσει το μερίδιο της κοινωνίας που θα παρακολουθεί τις αυξήσεις ΑΕΠ και τιμών χωρίς να αυξάνονται οι αποδοχές του.

Επιπλέον παράγοντες που προκύπτουν από προσεκτικές οικονομετρικές αναλύσεις είναι η ρύθμιση αγορών προϊόντων και οι μισθολογικές αυξήσεις, με δυσμενείς για την ανταγωνιστικότητα εξελίξεις στα πεδία αυτά να οδηγούν σε υψηλότερο, σε σχέση με το μέσο όρο της ζώνης ευρώ, πληθωρισμό σε ένα κράτος μέλος. Τα ευρήματα αυτά είναι συμβατά με τα ενδεικτικά ευρήματα και άλλων ερευνών (ερευνητών του ΔΝΤ²⁰), που καταγράφουν πτυχές μιας εμφανώς πολύπλοκης σχέσης. Φυσικά, σε αυτές τις έρευνες η χρήση επιμέρους μεταβλητών, τόσο για τη ρύθμιση αγορών όσο και τη ρύθμιση αγορών εργασίας και η διαμόρφωση του δείγματος, σε χώρες και στο χρόνο, καθώς και οι τεχνικές λεπτομέρειες της εκάστοτε προσέγγισης έχουν σημασία και επηρεάζουν τα αποτελέσματα.

Χρησιμοποιώντας γραφικές απεικονίσεις, είμαστε σε θέση με δούμε την ύπαρξη των αναφερόμενων στη βιβλιογραφία σχέσεων και ενδεχομένως να εντοπίσουμε και ορισμένες κατευθύνσεις για μελλοντική ποσοτική έρευνα που να εξετάσει πτυχές που παραμένουν σημεία αβεβαιότητας για τη βιβλιογραφία. Έτσι, χρησιμοποιώντας αυτή τη φορά αποτελέσματα της έρευνας γνώμης διοικητών επιχειρήσεων του World Economic Forum (WEF) που συμπληρώνουν την προαναφερόμενη βιβλιογραφία που βασίζεται σε στατιστικά δεδομένα εθνικών στατιστικών υπηρεσιών και διεθνών οργανισμών, μια μείωση του διοικητικού βάρους, μια βελτίωση των θεσμών (που περιλαμβάνουν και τη διασφάλιση από τους θεσμούς

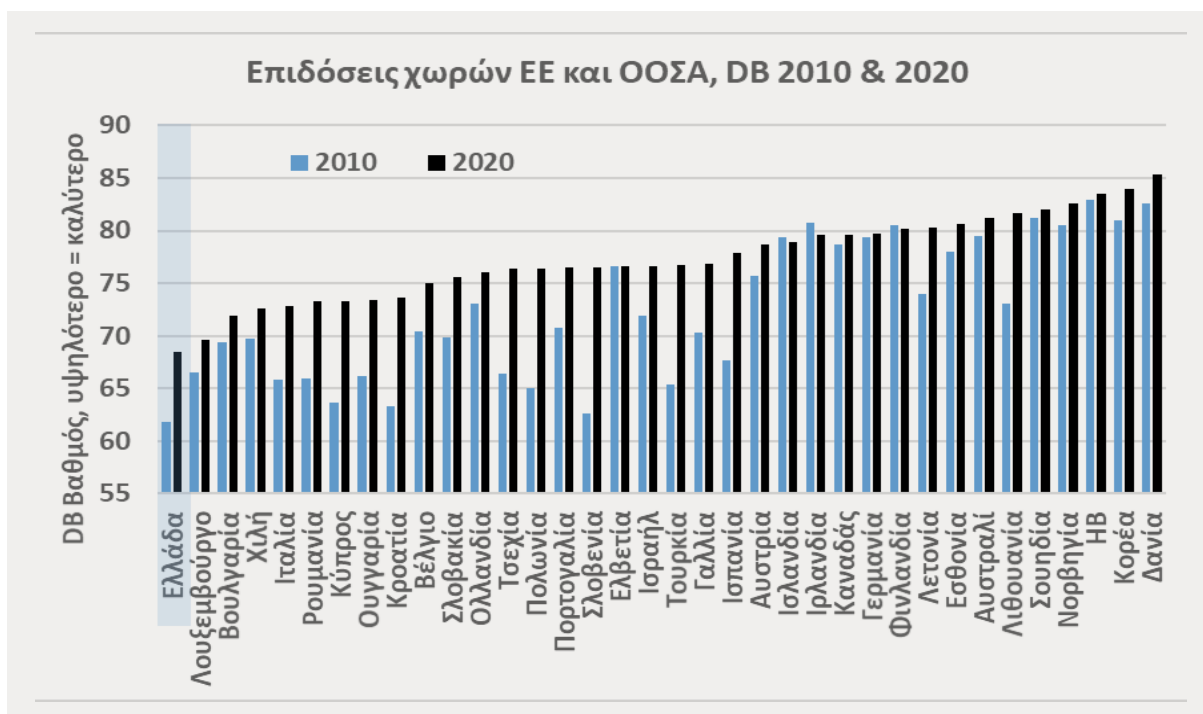
¹⁹ Βλέπε ενδεικτικά Andersson Malin, Klaus Masuch and Marc Schiffbauer (2009), *ibid* και βιβλιογραφία που αναφέρει το άρθρο.

²⁰ Jaumotte Florence and Hanan Morsy (2012) *ibid*.

συνθηκών ισότιμου ανταγωνισμού) και υποδομών οδηγεί σε μείωση τιμών στην κατηγορία των καταναλωτικών προϊόντων και αγαθών, διαρκών και μη, χωρίς όμως αυτό να ισχύει για μια ενίσχυση της ευελιξίας των μισθών όπου μια αύξηση της ευελιξίας ενισχύει τις τιμές (**ομάδα Γράφημα 14**). Σε ότι αφορά τις υπηρεσίες, φαίνεται να αναστρέφονται οι σχέσεις αυτές.

Σχετικά, η Ελλάδα, παρά τη σημαντική πρόοδο των τελευταίων ετών, λόγω του ιδιαίτερα δυσμενούς σημείου εκκίνησης, που άλλωστε ήταν και κρίσιμος παράγοντας εκκόλαψης και στη συνέχεια έντασης του βάθους και της διάρκειας της κρίσης, παραμένει σε μη πλεονεκτική θέση για το διάστημα που έχουμε στη διάθεση μας στοιχεία που στην περίπτωση του WEF αφορά ουσιαστικά την έρευνα που έγινε κατά το 2017 σε ότι αφορά τους θεσμούς και τις υποδομές και σε σύγκριση με τα άλλα κράτη μέλη της ΕΕ και τα περισσότερα μέλη του ΟΟΣΑ. Καθώς οι σχετικές εκθέσεις αναφοράς του ΟΟΣΑ και της Παγκόσμιας Τράπεζας είναι διαθέσιμες μόνο μέχρι το 2020, δεν υπάρχει δυνατότητα αυτή τη στιγμή συγκριτικής καταγραφής της, σε ορισμένα πεδία ιδιαίτερα σημαντικής, μεταρρυθμιστικής προόδου των ετών 2020 και 2021, ειδικά σε ζητήματα αδειοδότησης παραγωγικών δραστηριοτήτων και θεσμών. Το γεγονός ότι μέχρι το 2017 ή 2020 η Ελλάδα παραμένει ουραγός σε πεδία ρυθμιστικού περιβάλλοντος και ρύθμισης αγορών παρά την ύπαρξη των προγραμμάτων προσαρμογής σημαίνει ότι η μετά το 2020 μεταρρυθμιστική προσπάθεια παραμένει ένας ιδιαίτερα κρίσιμος παράγοντας για την απομάκρυνση των προϋποθέσεων ενίσχυσης του πληθωρισμού πάνω από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ μετά την επιστροφή «στην κανονικότητα» και την αποφυγή μιας εκ νέου οικοδόμησης τριπλών ελλειμμάτων εντός μιας μη βέλτιστης νομισματικής περιοχής, όπως έγινε μετά το 2000 και έως το 2009²¹.

²¹ Σημειώνεται σχετικά ότι με την αίτηση ένταξης της χώρας στη ζώνη του ευρώ υπήρχε ένα σχέδιο μεταρρυθμίσεων ώστε η Ελλάδα να ενταχθεί στη ζώνη χωρίς διαρθρωτικές αδυναμίες, το οποίο όμως τελικά δεν υλοποιήθηκε, Pelagidis, Theodore and Michael Mitsopoulos (2021), Who is to Blame for Greece. Life After Bankruptcy: Between Optimism and Substandard Growth, Palgrave Mcmillan, 3rd edition.

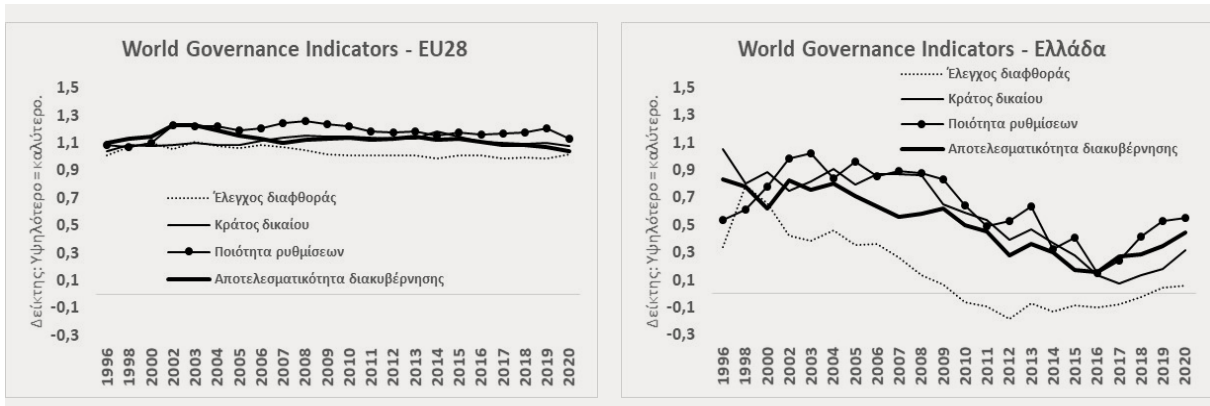

Γράφημα 12. Επίδοση στον δείκτη Doing Business 2010 & 2020 κρατών μελών της ΕΕ & επιλεγμένων κρατών μελών ΟΟΣΑ. Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα.

Παρατηρούμε ενδεικτικά τη μεγάλη πρόοδο που έχει κάνει η Ελλάδα στον δείκτη Doing Business ανάμεσα στο 2010 και το 2020 (**Γράφημα 12**), αλλά και πως παρά τη πρόοδο αυτή παραμένει το 2020 (αποτύπωση μεταρρυθμίσεων έως και το 2019 δηλαδή) η χώρα της ΕΕ με τη χαμηλότερη επίδοση. Την ίδια ώρα χώρες με αντίστοιχα χαμηλό σημείο εκκίνησης το 2010, όπως η Κροατία και η Σλοβενία, βλέπουμε πως έχουν κάνει έως το 2020 πρόοδο που πλέον τις απομακρύνει από τις χαμηλότερες επιδόσεις στην ΕΕ, ενώ και άλλες πολλές χώρες έχουν κάνει σημαντική μεταρρυθμιστική πρόοδο, ισάξια ή και μεγαλύτερη της Ελλάδος. Σημειώνεται και πάλι ότι η καταγραφή της περιόδου 2010-19 περιλαμβάνει τις μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια εφαρμογής των προγραμμάτων προσαρμογής και δεν περιλαμβάνουν τις μεταρρυθμίσεις ειδικά της περιόδου 2020-2021 που εφαρμόστηκαν πλέον ως εθνική προτεραιότητα και όχι ως υποχρεωτική εφαρμογή προγραμμάτων προσαρμογής, και το αποτέλεσμα των οποίων δεν αποτυπώνεται λόγω της μη έκδοσης εκθέσεων Doing Business από το 2020.

Αντίστοιχα, η ανάλυση των δεδομένων προ αναθεώρησης του 2018 του Global Competitiveness Index του World Economic Forum (δεδομένα 2007-2017) μας αποτυπώνει ορισμένες διαστάσεις προόδου μεταρρυθμίσεων αλλά και σημαντικών άλλων εξελίξεων στην Ελλάδα (ενδεικτικά, τη βελτίωση της ευελιξίας μισθών και των πρακτικών πρόσληψης-αποχώρησης στα πλαίσια της σχετικής μεταρρύθμισης το 2012, την αργή αλλά σταθερή βελτίωση των υποδομών καθώς παραδίνονταν σχετικά σημαντικά έργα ή προχωρούσε το αποτέλεσμα ιδιωτικοποιήσεων όπως του εμπορικού λιμένα του Πειραιά, αλλά και την κατάρρευση της μακροοικονομικής σταθερότητας και τις επιπτώσεις της κρίσης στην

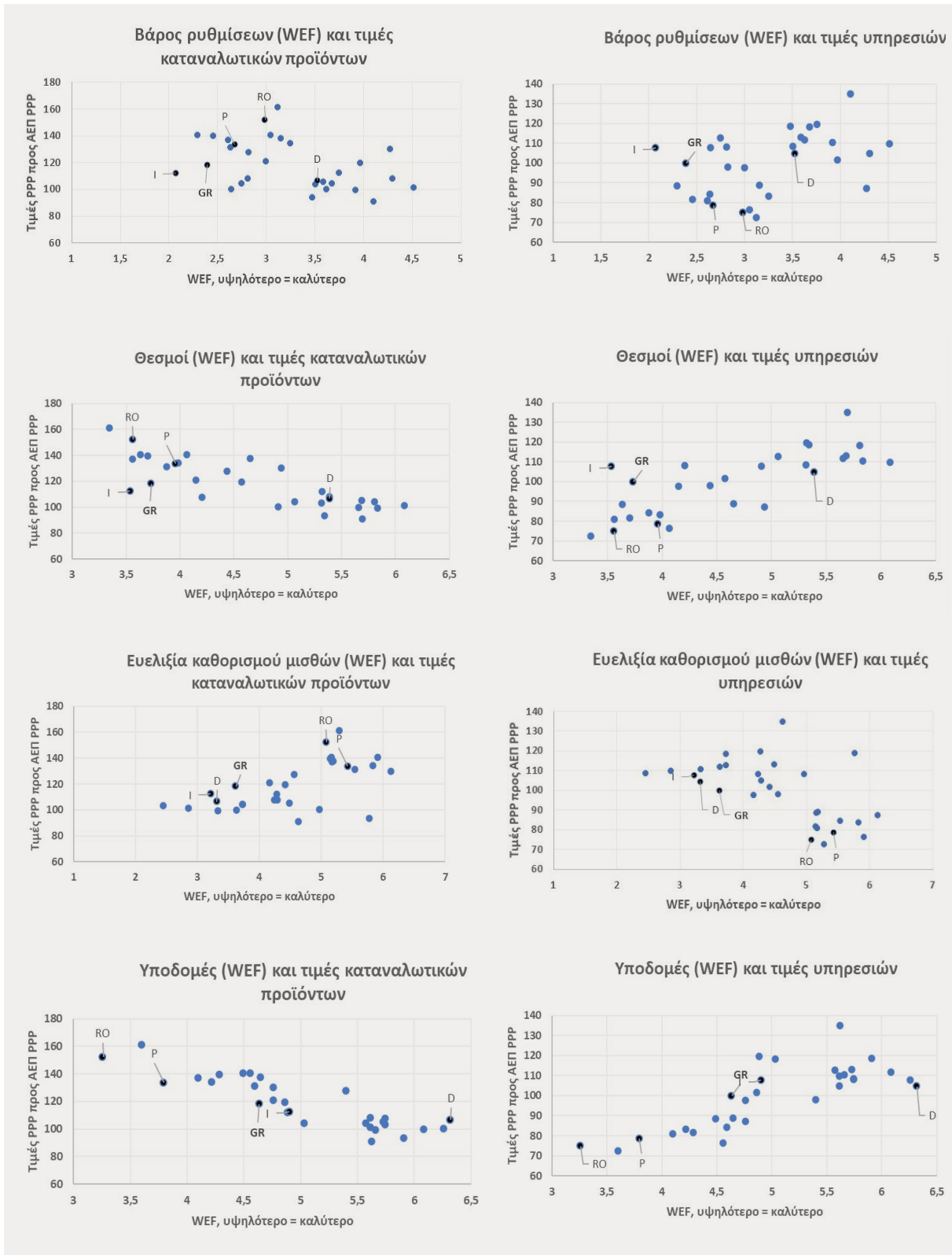
πρόσβαση σε ανταγωνιστική χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα). Από μεταρρυθμιστικής πλευράς, καταγράφονται ορισμένα σημεία προόδου (ενδεικτικά, διοικητικά εμπόδια σε εξαγωγές) αλλά η κρίσιμη θεσμική οπισθοδρόμηση σε αρκετά επίπεδα κατά τα χρόνια της κρίσης αντανακλά και αρνητικές εξελίξεις που σήμερα πλέον δεν μπορούν να αξιολογηθούν, στο βαθμό που δεν υπάρχουν σχετικά πλέον πρόσφατα, μετά το 2018, διαθέσιμα συγκρίσιμα στοιχεία.

Γράφημα 13. Επιδόσεις Θεσμικής ισχύος και ποιότητας διακυβέρνησης Ελλάδας και μέσος όρος ΕΕ28 1996-2020. Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα.

Αντίστοιχα και τα World Governance Indicators (**Γράφημα 13**) δίνουν στοιχεία μόνο μέχρι το 2020, με αποτέλεσμα να μην αποτυπώνεται η πρόοδος μετά το 2020. Στο διάστημα αυτό καταγράφεται ξεκάθαρα η θεσμική πίεση που άσκησε στη χώρα η δεκαετής κρίση αλλά και η θεσμική μη πρόοδος πριν την κρίση, με την αργή πρόοδο ανάκτησης του χαμένου εδάφους να ξεκινάει μετά το χαμηλό επίπεδο που προσεγγίστηκε το 2016 και σε κάθε περίπτωση να επιβεβαιώνει, τουλάχιστον πριν την κρίση αλλά και έως το 2020 τη θεσμική υστέρηση της Ελλάδας σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, επιβεβαιώνοντας και τις άλλες σχετικές κατατάξεις από διαθέσιμες πηγές.

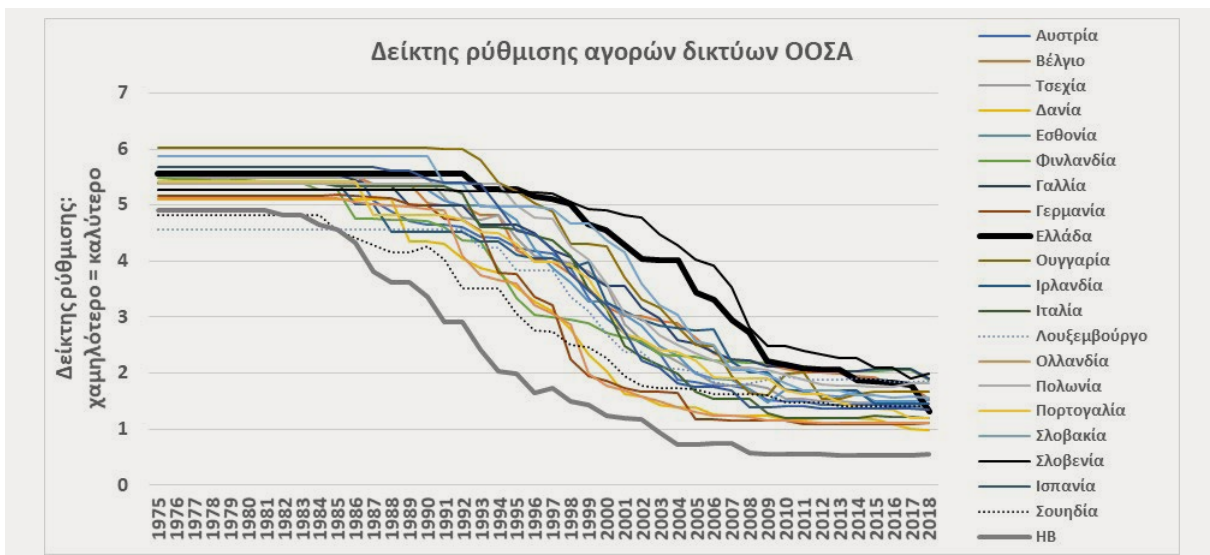
Σε κάθε περίπτωση, παραμένει ότι θεσμικά η χώρα ήταν πριν την κρίση αδύναμη σε σχέση με τα άλλα κράτη μέλη της Ε.Ε. και του ΟΟΣΑ, ενώ κατά τη διάρκεια των προγραμμάτων προσαρμογής υπήρξε σημαντική υποχώρηση σε σημαντικές διαστάσεις θεσμικής ποιότητας αλλά και πρόοδος σε ορισμένες διαστάσεις ρυθμίσεων, ενώ και εδώ η σημαντική πρόοδος μετά το 2020 δεν έχει αποτυπωθεί ακόμα επαρκώς σε διεθνείς συγκριτικά μεγέθη και δείκτες.

Γράφημα 14. Επιλεγμένοι δείκτες World Economic Forum Global Competitiveness Index και συσχέτιση με επίπεδο τιμών PPP κατά Eurostat προς ΑΕΠ προσαρμοσμένο κατά PPP. Πηγή: World Economic Forum, Eurostat.

Οι εξελίξεις αυτές, σε επίπεδο Θεσμών και υποδομών, είναι σημαντικές και αναφέρονται εδώ στο βαθμό που οι επιδόσεις αυτές φαίνεται να σχετίζονται τόσο άμεσα με τη δυνατότητα μιας χώρας να περιορίσει το επίπεδο τιμών αγαθών, αλλά και τη συσχέτιση τους με την ενίσχυση της ανάπτυξης και μέσω αυτής, όπως φαίνεται, τη διαμόρφωση υψηλότερων τιμών σε υπηρεσίες.

Συγκεκριμένα, βλέπουμε στο **Γράφημα 14** πως στην κατηγορία των αγαθών (ενδεικτικά, καταναλωτικά αγαθά αλλά με τη σχέση να διατηρείται και σε άλλες κατηγορίες διαρκών και μη αγαθών) οι τιμές συγκρατούνται με τη μείωση των ρυθμιστικών βαρών, την ωρίμανση των Θεσμών γενικά (που επηρεάζουν και τις συνθήκες ανταγωνισμού μέσω της ποιότητας ρυθμίσεων, της λειτουργίας της δικαιοσύνης και πολλούς άλλους παράγοντες που είναι κρίσιμοι για να διασφαλιστεί το «ισότιμο πεδίο ανταγωνισμού») αλλά και τη βελτίωση των υποδομών. Αντίθετη σχέση εμφανίζεται στις υπηρεσίες και η εξήγηση αυτού του φαινομένου απαιτεί πλέον οικονομετρική ανάλυση που ξεφεύγει του παρόντος. Όμως, μια σχέση προς διερεύνηση θα ήταν καταρχήν ότι η Θεσμική ωρίμανση και βελτίωση του ρυθμιστικού περιβάλλοντος και των υποδομών οδηγεί σε ενίσχυση του εισοδήματος και λόγω της διαφορετικής ελαστικότητας ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών σε ανεπτυγμένες οικονομίες σε ενίσχυση τιμών σε υπηρεσίες ακριβώς επειδή η επίδραση της αυξημένης ευμάρειας υπερیشύει των κερδών αποτελεσματικότητας, σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στα αγαθά και ειδικά τα εμπορεύσιμα αγαθά. Αντικείμενο διερεύνησης θα είναι σίγουρα και η σχέση με την ευελιξία μισθών, όπου η ευελιξία αυτή φαίνεται να αξιοποιείται για συγκράτηση τιμών ειδικά στις υπηρεσίες. Σημειώνεται ότι η διαφορετική συμπεριφορά αγαθών και υπηρεσιών που αποτυπώνεται εδώ μπορεί να εξηγήσει και τα αποτελέσματα της βιβλιογραφίας και προσφέρει ένα ενδιαφέρον πεδίο για παραπέρα οικονομετρική ανάλυση.

Γράφημα 15. Δείκτης ρύθμισης αγορών δικτύων ΟΟΣΑ. Πηγή: ΟΟΣΑ.

Το πως οι συνθήκες ανταγωνισμού διαμορφώνονται από τις κρατικές ρυθμίσεις αποτυπώνεται από τον δείκτη του ΟΟΣΑ για τη ρύθμιση αγορών δικτύων, που υπάρχει από το 1975 (**Γράφημα 15**). Βλέπουμε πως η Ελλάδα να μην παρουσιάζει πρόοδο από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, στο πλαίσιο του προγράμματος μεταρρυθμίσεων ενόψει και της κύρωσης της συνθήκης του Μάαστριχτ από το Ελληνικό Κοινοβούλιο το 1992, αλλά πως στη συνέχεια η πορεία μεταρρυθμίσεων υπάρχει μεν αλλά υπολείπεται σταθερά της πορείας των άλλων κρατών μελών. Αυτή η πορεία έφερε σταθερά και συστηματικά την ελληνική παραγωγική βάση σε θέση ανταγωνιστικού μειονεκτήματος εντός της ενιαίας αγοράς σε σχέση με τους παραγωγούς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών σε άλλα κράτη μέλη²². Σημειώνεται ότι η νέα, σημαντική, βελτίωση το 2018 λόγω εξελίξεων στη ρύθμιση της αγοράς φυσικού αερίου και σιδηροδρόμων και η οποία πλέον κατατάσσει την Ελλάδα στο μέσο των επιδόσεων άλλων κρατών μελών για πρώτη φορά. Αποτυπώνεται έτσι το στοίχημα των μεταρρυθμίσεων για εξάλειψη του χρόνιου ανταγωνιστικού μειονεκτήματος της εθνικής παραγωγικής βάσης λόγω ρυθμιστικών και θεσμικών ζητημάτων, όπως ήδη αναφέρθηκε, καθώς και ότι η χώρα κινείται πλέον σε μια περιοχή στην οποία είναι εφικτό, εφόσον συνεχιστεί με ένταση η μεταρρυθμιστική προσπάθεια της χώρας, να κερδηθεί αυτό το σημαντικό στοίχημα. Σίγουρα δεν πρέπει να υποτιμηθεί η προσπάθεια που έχει ήδη γίνει, καθώς έχει φέρει τη χώρα από μια θέση μακρινού ουραγού σε μια θέση από την οποία μπορεί να επιτευχθεί ο στόχος της βιώσιμης και ταχείας ανάπτυξης.

4. Κοινωνικές επιπτώσεις.

Γράφημα 16. Εργαζόμενοι προς πληθυσμό στην Ελλάδα. Πηγή: Eurostat.

²² Μητσόπουλος, Μιχάλης (2014). Μεταποίηση, ανταγωνισμός και επιχειρηματικό περιβάλλον Άρση εμποδίων - άνοιγμα στον διεθνή ανταγωνισμό). Σε Μασουράκης, Μιχάλης και Χρήστος Γκόρτσος (επιμ.). Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: προτάσεις πολιτικής. Ελληνική Ένωση Τραπεζών.

Γράφημα 17. Εργαζόμενοι προς πληθυσμό στην Ε.Ε.. Πηγή: Eurostat.

Το ζήτημα των επιπτώσεων του πληθωρισμού στην «πραγματική οικονομία» αποτελεί ένα βασικό θέμα συζήτησης διεθνώς εδώ και δεκαετίες²³. Με τη νομισματική πολιτική δεδομένη για τη χώρα μας και μια σειρά θεσμικών παραμέτρων επίσης δεδομένων, το βασικό πρόβλημα της «ακρίβειας για νοικοκυριά» στην Ελλάδα πρέπει, έστω μεσοπρόθεσμα, να εξεταστεί και πάλι από τις δυο βασικές παραμέτρους. Των εισοδημάτων και του κόστους.

Έτσι, από τη μία, το χαμηλό ποσοστό απασχόλησης της χώρας αντανακλά αφενός τις διαρθρωτικές υστερήσεις του **Γραφήματος 14**²⁴ και επιπλέον σημαίνει ότι λίγοι αναλογικά εργαζόμενοι (**Γράφημα 16 & 17**) δημιουργούν εισόδημα για τα νοικοκυριά, παρόλο που πλέον σημειώνεται μια σαφής τάση βελτίωσης τα τελευταία χρόνια. Έως σήμερα, η δομή του φορολογικού και ασφαλιστικού συστήματος, με υψηλό και ιδιαίτερα προοδευτικό μη μισθολογικό κόστος, έχει συμβάλει καθοριστικά στη διατήρηση των εισοδημάτων αυτών σε χαμηλό επίπεδο και αντίστοιχα στη δημιουργία αυτών σε επιχειρήσεις που είναι συμβατές με χαμηλά εισοδήματα και σε πολλές περιπτώσεις μη πλήρως δηλωμένα εισοδήματα²⁵, που διεθνώς είναι οι μικρότερες σε μέγεθος και επικεντρωμένες σε κλάδους πιο συμβατούς με μερική έστω ατυπία επιχειρήσεις. Αυτό αφενός έχει σημαντικές κοινωνικές επιπτώσεις και

²³ Stanley Fischer & Franco Modigliani, 1978. "Towards an understanding of the real effects and costs of inflation," Review of World Economics, Springer, vol. 114 (4), pages 810-833, December.

²⁴ Mitsopoulos Michael and Theodore Pelagidis (2021), Why a Revival of Greek Manufacturing Is a Prerequisite to Ensure a Prosperous Future for the Country and How to Achieve It in: Ioanna T. Kokores & Pantelis Pantelidis & Theodore Pelagidis & Demetrius Yannelis (ed.), Money, Trade and Finance, chapter 0, pages 1-7, Springer, pp: 59-83.

²⁵ Mitsopoulos, Michael (2017) Overtaxation of Private Sector Salaried Employment as a Key Impediment to the Recovery of Greece in Thomakos, Dimitrios and Konstantinos Nikolopoulos (eds) Taxation in Crisis: Tax Policy and the Quest for Economic Growth, Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions, pp: 289-336.

αφετέρου διαμορφώνει τη δομή της οικονομίας. Η συγκράτηση του μεγέθους της μέσης επιχείρησης και η στέρηση από ικανή συμμετοχή μεγαλύτερων επιχειρήσεων στο οικοσύστημα του ιδιωτικού τομέα και ειδικά σε κλάδους όπως η μεταποίηση συνολικά μειώνει την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας ενώ στερεί από την κοινωνία την ποικιλομορφία ευκαιριών απασχόλησης που μπορεί να υποδεχτεί τα διαφορετικά ταλέντα και τις προτιμήσεις του εργατικού δυναμικού. Επιπλέον, συγκρατεί χαμηλά τη συνολική ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, την απασχόληση και άρα και τις εφικτές αμοιβές, όχι επειδή οι μικρές, διεθνώς λιγότερο παραγωγικές ανά εργαζόμενο, επιχειρήσεις την υποβιβάζουν, αλλά επειδή απουσιάζει η συνεισφορά που σε άλλα κράτη προσφέρουν οι πολύ παραγωγικές επιχειρήσεις που έχουν αναπτυχθεί ταχέως σε μεγαλύτερα μεγέθη και ανεβάζουν εκεί το μέσο όρο.

Από την άλλη, οι ίδιοι παράγοντες του θεσμικού πλαισίου, από κανόνες και γραφειοκρατία που στην πράξη υπονομεύουν την ανταγωνιστική λειτουργία των αγορών, που ευθύνονται για τα «εισοδήματα που λείπουν» και «τις θέσεις εργασίας που λείπουν», ενισχύουν και το κόστος παραγωγής ή διάθεσης προϊόντων και παροχής υπηρεσιών.

Συνεπώς, η προώθηση των μεταρρυθμίσεων που καταγράφεται ότι συμβάλλουν στην ανάπτυξη και ταυτόχρονα στη μείωση της τιμής αγαθών σε σχέση με τα εισοδήματα συνδέονται και με την ενίσχυση του βασικού μηχανισμού διαμοιρασμού της ευημερίας στην κοινωνία, δηλαδή της αγοράς εργασίας του ιδιωτικού τομέα. Σε συνθήκες κανονικότητας, η θεσμική πρόοδος έτσι ταυτόχρονα διασφαλίζει την αποτελεσματική λειτουργία αγορών με χαμηλά βάρη και κόστη καθώς και την ομοιόμορφη και ισόρροπη ανάπτυξη όλου του οικοσυστήματος επιχειρήσεων, με ποικιλία κλάδων και μεγεθών, συμβάλλοντας στην ενίσχυση εισοδημάτων. Η «ακρίβεια» έτσι μειώνεται ως αποτέλεσμα ταυτόχρονης πρόοδου και από τις δυο πλευρές που την καθορίζουν.

Πέρα από αυτές τις βασικές παραμέτρους, η μετάφραση των τιμών σε «πραγματικό κόστος διαβίωσης» αποτελεί μια γνωστή στη βιβλιογραφία πρόκληση για μια σειρά λόγων όπως:

- Τάσεις υποκατάστασης. Τόσο η μεταβολή του εισοδήματος αλλά και των τιμών οδηγούν σε διαφοροποίηση επιλογών καταναλωτή, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγές στο «καλάθι» του κάθε καταναλωτή και τελικά να επιδρά στον τρόπο με τον οποίο μεταβάλλεται το πραγματικό του κόστος διαβίωσης. Επίσης, οι καταναλωτικές συνήθειες αλλάζουν ανά νοικοκυριό τόσο λόγω προσωπικών προτιμήσεων όσο και λόγω μιας σειράς παραμέτρων (όπως ενδεικτικά το εισόδημα, ιδιοκατοίκηση ή όχι και χαρακτηριστικά οικίας, ηλικία και αριθμός μελών νοικοκυριού, γεωγραφική θέση), με αποτέλεσμα ανόμοιες μεταβολές σε κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών να επιδρά διαφορετικά σε κάθε χωριστό νοικοκυριό ή ομάδα νοικοκυριών.
- Αλλαγές στην ποιότητα. Οι αλλαγές στην ποιότητα μπορεί να αποτυπώνονται με διαφορετικό τρόπο στις τιμές ανάλογα με το αγαθό και την υπηρεσία, δυσχεραίνοντας την παρακολούθηση του λόγου τιμής/ποιότητας, ειδικά όταν η ποιότητα βελτιώνεται σταθερά.

- Δυσκολίες στην εκτίμηση του κόστους στέγης, ειδικά όταν μεγάλο μέρος του πληθυσμού ιδιοκατοικεί ή έχουμε απότομες μεταβολές στα ενοίκια και η πλειοψηφία των συμβολαίων αργεί να αναπροσαρμοστεί.
- Εισαγωγή νέων προϊόντων και υπηρεσιών. Εφόσον η επικαιροποίηση του δείκτη και των βαρών του δε γίνεται συχνά, η εισαγωγή νέων και η μείωση ζήτησης για παλιότερα αγαθά και υπηρεσίες θα επιδρά στην ταύτιση δείκτη και πραγματικότητας.

Ένα βασικό θέμα συζήτησης στη βιβλιογραφία είναι η διαφορετική έκθεση στις πληθωριστικές πιέσεις νοικοκυριών, ανάλογα με το εισόδημα τους²⁶, με τα χαμηλότερα εισοδήματα να καταγράφεται σε μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας ότι εκτίθενται περισσότερο στις αρνητικές επιπτώσεις του πληθωρισμού²⁷. Πράγματι, μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας καταγράφει ότι η έκθεση αυτή διαφοροποιείται ανάμεσα στις εισοδηματικές κατηγορίες, με τα φτωχότερα νοικοκυριά να δαπανούν μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους σε είδη βασικής ανάγκης. Αυτό ισχύει και στην Ελλάδα, όπως καταγράφει πρόσφατη έρευνα²⁸ η οποία δείχνει ότι νοικοκυριά με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα €751-€1100 δαπανούν το 27,1% και 13,6% του εισοδήματός τους για διατροφή και ενέργεια αντίστοιχα και ότι, στον αντίποδα, νοικοκυριά με εισοδήματα άνω των €3500 δαπανούν μόνο το 18,7% και 10,5% του εισοδήματός τους στις ίδιες κατηγορίες αγαθών.

Μακροπρόθεσμα, όπως προκύπτει από τη βιβλιογραφία, όμως οι διαφορές είναι τελικά μικρές, καθώς με εξαίρεση ορισμένες κατηγορίες που τείνουν διαχρονικά να αυξάνουν τις τιμές ταχύτερα από το μέσο πληθωρισμό διεθνώς (εκπαίδευση, υγεία) οι τιμές τείνουν να εξελίσσονται παρόμοια. Η πρόκληση για τα πιο αδύναμα νοικοκυριά, όμως, εντοπίζεται σε μια άλλη διάσταση, αυτή των βραχυπρόθεσμων μεταβολών. Ακριβώς επειδή δαπανούν μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους σε είδη βασικής ανάγκης, η δυνατότητα τους για μεταβολή των καταναλωτικών συνηθειών και η υποκατάσταση αγαθών και υπηρεσιών ανάλογα με τις μεταβολές στις τιμές τους είναι μειωμένη, με αποτέλεσμα να έχουν λιγότερους βαθμούς ελευθερίας προσαρμογής, ειδικά σε απότομες και μεγάλες μεταβολές. Αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο, αναφέρουν αρκετοί ερευνητές, επειδή συνήθως οι πηγές εισοδημάτων τους δεν είναι διαφοροποιημένες, με αποτέλεσμα να μειώνονται οι πιθανότητες αντιστάθμισης σε περίπτωση που τα δεδομένα εισοδήματά τους δεν αυξάνονται σε ένα συγκεκριμένο επεισόδιο πληθωρισμού.

Πέρα από την ανάγκη λήψης έκτακτων μέτρων σε έκτακτες συνθήκες, και ειδικά στοχευμένων μέτρων ενίσχυσης των πλέον αδύναμων εν είδη κοινωνικού συστήματος προ-

²⁶ Ενδεικτική περιγραφή αρθρογραφίας σε Almås, Ingvild and Beatty, Timothy K. M. and Crossley, Thomas F., Lost in Translation: What Do Engel Curves Tell Us About the Cost of Living? (February 15, 2018). CESifo Working Paper Series No. 6886.

²⁷ "Easterly, William; Fischer, Stanley. 2000. Inflation and the Poor. Policy Research Working Paper; No. 2335. World Bank, Washington, DC.

²⁸ Η Επίπτωση των Τιμών Ενέργειας & Διατροφής στα Νοικοκυριά και τις Επιχειρήσεις, Οικονομική Ανάλυση και Επενδυτική Στρατηγική, Τράπεζα Πειραιώς, Μάιος 2022.

στασίας²⁹, από την άλλη πλευρά, οι αρνητικές κοινωνικές συνέπειες του πληθωρισμού ενισχύονται σε θεσμικά περιβάλλοντα στα οποία αποθαρρύνεται η ισόρροπη ανάπτυξη των επιχειρηματικών οικοσυστημάτων και η ανάπτυξη των πλέον παραγωγικών επιχειρήσεων. Οι αρνητικές αυτές συνέπειες περιλαμβάνουν και τη συγκέντρωση μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού σε χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια τα οποία έχουν λιγότερους βαθμούς ελευθερίας να αντιμετωπίσουν έκτακτα αρνητικά γεγονότα και που βασίζονται περισσότερο στην κατανάλωση βασικών αγαθών, τα οποία σε τέτοιες περιπτώσεις τείνουν να είναι και αναλογικά ακριβότερα.

5. Μακροπρόθεσμες προοπτικές πληθωρισμού, προτάσεις πολιτικής και συμπεράσματα.

Οι μακροπρόθεσμες προοπτικές του πληθωρισμού στην Ελλάδα εξαρτώνται από πλήθος παραγόντων. Ενδεικτικά, η δημογραφική προοπτική εξαρτάται από την ικανότητα της χώρας να προσφέρει ευκαιρίες απασχόλησης που είναι συμβατές με την οικονομική ικανότητα δημιουργίας οικογένειας με τουλάχιστον 2 παιδιά και συνεπώς συνδέεται άμεσα με τις προοπτικές ανάπτυξης και άρα και, αναλογικά, την πορεία τιμών αγαθών και υπηρεσιών. Επιπλέον, το κόστος της προσαρμογής σε ένα πρότυπο ανάπτυξης και διαβίωσης που να είναι συμβατό με την επίτευξη περιβαλλοντικών στόχων βρίσκεται ακόμα μπροστά μας, τόσο ως Ελλάδα όσο ως Ευρώπη και πλανήτη. Η διάρκεια και ένταση της προσαρμογής είναι ακόμα σε μεγάλο βαθμό μη προσδιορισμένα μεγέθη, αλλά ήδη είναι σαφές ότι το κόστος της προσαρμογής θα είναι μεγάλο. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για χώρες που υστερούν σε κρίσιμους τομείς όπως της ενεργειακής αποδοτικότητας, της θεσμικής ωριμότητας και δεν έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην επικείμενη μαζικοποίηση των αγαθών και υπηρεσιών που θα διευκολύνουν τη μετάβαση.

Τόσο τα ευρήματα της ενδεικτικής βιβλιογραφίας που αναφέρθηκε όσο και της απεικόνισης σχέσεων θεσμικών παραμέτρων και τιμών δείχνουν ότι η σημαντική πορεία θεσμικής ωρίμανσης που έχει ξεκινήσει εδώ και δεκαετίες η χώρα πρέπει να συνεχιστεί με αποφασιστικότητα. Αποτελεί το μονόδρομο για την ανόρθωση της παραγωγικής βάσης και, άρα, την ενίσχυση της παραγωγικότητας και τη διατηρήσιμη αύξηση εισοδημάτων αλλά, ταυτόχρονα, και μείωσης της αναλογικής τιμών των αγαθών. Τελικά, το εύρημα των στοιχείων που παρατίθενται παραπάνω είναι ότι η αντιμετώπιση της «ακρίβειας», εξαιρουμένων έκτακτων γεγονότων, ταυτίζεται με την θεσμική ωριμότητα σε όλες τις διαστάσεις και, κατά προέκταση, τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Για την Ελλάδα, η συνέχιση των μεταρρυθμίσεων και αξιοποίηση των πόρων που προσφέρει το Ταμείο Ανάκαμψης, που θα στηρίξει τόσο έργα θεσμικής ωρίμανσης όσο και κρίσιμες για την παραγωγικότητα υποδομές, ισοδυναμούν με τη μεγιστοποίηση της πιθα-

²⁹ Indermit Gill and Peter Nagle (2022) Inflation could wreak vengeance on the world's poor Friday, March 18, 2022, The Brookings Institution.

νότητας τα μειονεκτήματα που παραμένουν (και πάντα θα παραμένουν σε οποιαδήποτε χώρα κάποια) να μην μπορέσουν να ανακόψουν την επίπτωση των αναπτυξιακών πλεονεκτημάτων της χώρας, τόσο φυσικών όσο και αυτών που δημιουργούνται από τις κρατικές μεταρρυθμίσεις και τη δημιουργικότητα επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα.

Συνεπώς, τα μακροπρόθεσμα μέτρα που πρέπει να προωθηθούν είναι, σε βασικούς άξονες:

- Συνέχιση και ολοκλήρωση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων σε αγορές προϊόντων και υπηρεσιών και ειδικά αγορές δικτύων.
- Συνέχιση και ολοκλήρωση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων μείωσης διοικητικών βαρών και ενίσχυσης νομικής ασφάλειας, ειδικά σε ζητήματα αδειοδότησης υφιστάμενων και νέων δραστηριοτήτων και με έμφαση τη χρήση ψηφιακών εργαλείων όπου αυτό προσθέτει αξία για την οικονομία και μειώνει κόστη για το κράτος.
- Προώθηση μεταρρυθμίσεων σε κράτος δικαίου, καλή νομοθέτηση και δικαιοσύνη, με έμφαση τη διαφάνεια, αξιοκρατία και αποτελεσματικότητα.
- Προώθηση εκσυγχρονισμού και αναβάθμισης των υποδομών και ειδικά όσων στηρίζουν την παραγωγή και την εφοδιαστική αλυσίδα, καθώς και τη μετάβαση σε ένα πρότυπο βιώσιμης ανάπτυξης.
- Εκσυγχρονισμό των θεσμών αγοράς εργασίας, με στόχο τη διασύνδεση αμοιβών με την αύξηση παραγωγικότητας που χάρη στα προαναφερόμενα θα είναι σταθερά υψηλή.
- Συνέχιση μεταρρύθμισης φορολογικού συστήματος, σε φόρους κατανάλωσης αλλά και στην εργασία και παραγωγή, με στόχο η Ελλάδα να είναι ανταγωνιστική σε ορισμένες διαστάσεις του φορολογικού συστήματος και να προσφέρει μια λογική, ισορροπημένη, πρόταση σε όλες τις διαστάσεις αυτού.
- Ειδικά σε ότι αφορά το μη μισθολογικό κόστος, που παραμένει υψηλό και ιδιαίτερα προσοδευτικό ακόμα και για εισοδήματα που στο υπόλοιπο της ΕΕ θεωρούνται χαμηλά, αυτό αποτελεί σημαντική παράμετρο που παρεμβάλλεται ανάμεσα στο κόστος εργοδότη και το καθαρό εισόδημα των νοικοκυριών και συνεπώς μια προσέγγιση των πρακτικών άλλων κρατών μελών υπόσχεται τόσο βελτίωση ανταγωνιστικότητας όσο και αγοραστικής δύναμης.
- Μεταρρύθμιση θεσμών αγοράς εργασίας για να επιτευχθεί μείωση των αναποτελεσματικότητων αυτής, με ιδιαίτερη έμφαση την προσαρμογή του συστήματος εκπαίδευσης στις ανάγκες της αγοράς, τη δια βίου εκπαίδευση και τη στήριξη με στόχο την επανένταξη στην αγορά εργασίας όσων έχουν βρεθεί μακροχρόνια άνεργοι.

- Διασφάλιση του συνδυασμού χαμηλής γραφειοκρατίας, κράτους δικαίου, ανταγωνισμού και διευκόλυνσης καινοτομίας, ώστε να στραφεί η αγορά στην κατεύθυνση ειδικά της καινοτομίας που προάγει τη ψηφιοποίηση και τη μετάβαση σε ένα πρότυπο βιώσιμης ανάπτυξης.

Τα παραπάνω, σε μεγάλο βαθμό, ήδη αποτελούν τα δομικά στοιχεία του εθνικού σχεδίου ανάπτυξης και του προγράμματος που έχει υποβληθεί για τη συμμετοχή της χώρας στο Ταμείο Ανάκαμψης. Η επίτευξη των στόχων αυτών και η προώθηση των σχετικών μεταρρυθμίσεων μπορούν να απομακρύνουν οριστικά τη χώρα από τις αιτίες της κρίσης της προηγούμενης δεκαετίας και να διασφαλίσουν την αναπτυξιακή της προοπτική, κάτι που τελικά είναι σε μεγάλο βαθμό ταυτόσημο με την αντιμετώπιση του προβλήματος της «ακρίβειας», αλλά αυτό το στοίχημα θα κερδηθεί μόνο αν συνεχιστεί η μεγάλη προσπάθεια που ήδη έχει καταβληθεί.

ΚΕΦΪΜ
ΜΑΡΚΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Στέγη Μάρκου Δραγούμη
Μαιζώνος 38, Αθήνα
Τ: +30 210 5238373
www.kefim.org
info@kefim.org

[facebook.com/kefim.org](https://www.facebook.com/kefim.org)

twitter.com/kefimgr

[youtube.com/kefim](https://www.youtube.com/kefim)